

7654

Geography 1871

Geography of 1871

891.99

9-13

1871

217

19

БЕРЕГИТЕ КНИГУ!

ОНА СЛУЖИТ НЕ ОДНОМУ, А МНОГИМ.

Возвращайте книгу в
срок, чтобы и другие
могли воспользоваться
ею.

1305.

2

5

891.99

9-13

46

6. A. 7. 0.²

1305

2034

ՀԳԱՑՄՈՒՆՔՆԵՐ

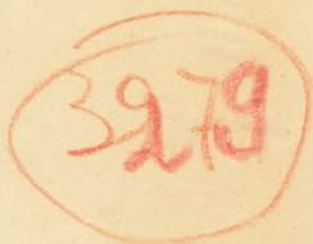

8961

428

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԱՐԽԻՎ

ՄԵԼԻՔՍԵՆԻ ԳԱՐՐԻԵԼԵԱՆՑ

ՀՈՒՋԻ

Տպարան Բ. Տէր-Սահակեանցի

1901

2024

1823-1824

Дозволено Цензурою. Тифлисъ, 5-го Октября 1900 г.

1823
1824

საქართველოს მწიგნობრობის ცენტრის ბიბლიოთეკა

1823

№ 2003

PH. P. WATSON

PH. P. WATSON

Ոմանք կասեն թէ աշխարհի մէջ երկու կերպ ուսում ստացողներ կան. առաջինը եթէ երեխայի ծնողները ողջ են և իրանք էլ լաւ կարողութեան տէր՝ երեխային տալիս են ուսման և լաւ ուսում է ստանում. եթէ երեխան ծոյլ է լինում, կորսում է ծնողաց աշխատութիւնը: Երկրորդ՝ եթէ երեխան որը է լինում ամեն կողմով տեսակ-տեսակ փորձութիւնների մէջ գտնուելով փորձում է և եթէ Աստուած էլ քիչ կողմն է լինում տիրանում է լաւ ուսման. Ես այս 2 կերպի ոչ մէկին էլ տէրը չեմ. որովհետեւ թէպէտ իմ հայրս թէ շատ թէ քիչ կարողութեան տէր է եղել, բայց ես ոչ որը եմ եղել և ոչ ծնողաց տէր. քանի որ իմ հայրս մեռել է իմ չորս տարեկան ժամանակս. այդ պատճառով դժբաղդութեան մէջ եմ եղել: Բայց կարելի է ասել, որ երեք տարի ուսման եմ գնացել, էն էլ տարին երեք ամիս ձմեռուայ ժամանակ, մնացեալ տարուայ 9 ամիսը պարապել եմ եզանց և լծի արանքումն. իսկ տարուայ 3 ամսուայ ուսումնարանս եղել է գիւղական մի հին գոմ, որի մի կողքն էլ քանդուած, իսկ վարժապետս էլ կոպիտ քահանայ, առաւօտեան սովորեցրած դասերս կէսօրին դաս տալու ժամանակ, քանոնը առնում էր ձեռը և հրաւիրում դասի: Մենք աշակերտներս քանոնը տեսնելուն պէս, իսկոյն մոռանում էինք մեր սովորած դասերը և կորսում էր մեր այդ օրուան աշխատութիւնը, յետոյ վարժապետը սկսում էր սաստիկ ծեծել այնքան մինչև որ սկսում էր ձեռքներիս արիւնը վազել. միմիայն մենք բոլոր աշակերտներս ինչով էինք մխիթարուում՝ որ վարժապետը բացակայ լինելուն պէս գոմի ախոռներում գողուկանի ¹⁾ էինք տալիս: Այս ուսման ձև չէր որ մենք տանջուում էինք անօգնական: Այս դրութեան մէջ ստացած ուսման վերաբերեալ ամենախո-

¹⁾ Գողուկանին մի խաղ է որ մէկի աչքերը կապում են՝ իսկ միւսները փակում են թագնում:

Նարհաբար խնդրում եմ բարի զգացմունքներ ունեցող ընթերցողաց և ազգասէր իշխան մարդկանց սխալներս ներել, որովհետև կամենում եմ մեր նախահօրից սկսեալ մինչև այսօր ականջով լսածներս և աչքով տեսած բարի զգացմունքներս զբի առնել: Յրինակի համար՝ Աստուած մարդուն ստեղծելուց յետոյ տուաւ շնորհք, իմաստութիւն և մինչև անգամ այդ հազուադիւտ ընծայիւ իւր սուրբ պատկերը չը խնայեց՝ ինչպէս հայրը իւր որդու խնամակալութեան ժամանակն ոչինչ չի խնայում. այնպէս այն օրինակն է կատարում, ինչպէս Աստուած իւր ստեղծած նախաստեղծների հետ էր վարում զբախտի փափկասիրութեան և այլ իւր Աստուածընծայ լի բարիքներովն, բայց զբանք շունենալով այն զգացմունքները իրանց սրտի մէջ, մինչև անգամ ստեղծողին խարել ու մեղադրել կամեցան՝ որից և արքորանքի ենխարկուեցան զրկուելով զբախտի բոլոր շնորհալի Աստուածատուր բարիքներից, հաւասարուեցան դատաւորից դատուած աւագակի՝ ինչպէս մեղադրուելով քչում են արքորանքի: Կրճատել զբութեանս մէջ երկմիտ չի մնայ ընթերցողը, թէ ինչով էին ուզում Աստուծուն մեղադրելու, քանի որ ընտրուած դատաւոր դեռ ևս չը կար՝ այն նպատակով որ օձից խորամանկ բարիք չէք ստեղծել մեզ համար, քանի որ նախաստեղծները առաջին անգամն էր որ օձից խաբուեցան և դորանով իրանց զգացմունքները ուղղելու համար Տիրոջ հարցին այսպէս պատասխան տուին. օձի արած չարութիւնը դէպի մարդկութեան տօնմը՝ արդեօք ունեցան այդ մարդկիկը իրանց մէջ բարի զգացմունքներ թէ ոչ — երբէք՝ փոխանակ մեղանշուել իրանց չար գացմունքներից, Արարչին էին ուզում մեղադրել, երևակայեցէք դուք ընթերցողներ՝ արդեօք ձեր սրտի զգացմունքների մէջ հաճոյ եղան Տէրին թէ ոչ — երբէք լոկ խօսքերով հաճոյանալու, միայն զրկուեցան զբախտի բարիքներից: Առհասարակ մարդիկ այսուհետև օձի զգացմունքներ ունե-

ցողից թող խոյս տան, իրանց կեանքը պահպանելու, չարից ազատուելու նպատակով: Որոնք չունին բարի զգացմունքներ դէպի մարդասիրութիւնը, բնկերասիրութիւնը, եղբայրսիրութիւնը կամ ազգասիրութիւնը, կամ թէ բարի խղճմտանքը, մարդկանց մէջ լինում են գանազան զգացմունքներ ունեցողներ, զօր օր. բնական, ուսումնական և արհեստական: Բնական զգացմունքներ ունեցողներն ի ծննդէ իրանց մէջ ունենում են դէպի բարի նպատակները, դէպի բարի զգացմունքները, դէպի ուղղութիւնը՝ քանի որ նրանց տուած է բնութիւնից՝ չարն նրանց շեղել անկարող է, այդպիսիներն օձի խորամանկութիւնից ազատ են և հեռու, զրանք Աստուածանից կը սիրուեն և ոչ թէ կ'արքորուեն: Ուսումնական զգացմունքներ ունեցողներ ևս կան որոնք միայն, ուսման շնորհքով են կարողանում չար ու բարի զգացմունքներ ունեցողներին միմեանցից որոշել այսինքն բարի մարդկանց շար խրախուսանք չեն տալ, այդ էլ ուսումնական զգացմունքներն է, քանի որ Աստուած չար չի ստեղծել մարդկային նախահօրն, իսկ արհեստական զգացմունքներ ունեցողներին միայն կարելի է հնչտութեամբ որոշել. այդպիսիները կարելի է հաւասարացնել մեր շատախօս աշուղներին, որոնք իւրեանց զգացմունքներին միայն շահերի նման են արտայայտում, իրանց շահերի կամ Մամոնայի համար, օրինակ վերցնենք մեր հոգևորականներին ուսեալին կամ թէ տգէտին որոնք իրանց յանձնուած պաշտօններին արհեստական զգացմունքներով են արտայայտում: Ժողովուրդից պատիւ ստանալու նպատակով միայն ծէսերն են կատարում, ինչպէս մեր Վեհափառ Հայրիկն քանիսներին իւր սուրբ բերանովն ասաց թէ. «եղբայրներ, քահանաներ, ունիք զուք այլ ևս մի ուրիշ արհեստ դէպի ձեր սրտի բարի զգացմունքները թէ ոչ», բայց պատասխան չի ստացաւ պատճառն որ զրանք միայն արհեստական զգացմունքներով են ժողովուրդի մէջ աչքի ընկ-

նում, զանազան հանգամանքների միջոցաւ, այսինքն կր-
 նունքի, հարսանիքի, ննջեցեալքի, տօն օրհնենքի և գերեզ-
 ման օրհնենքի պատճառներով, սիրում են ժողովուրդից:
 Այդպիսի մարդիկներն արհեստական զգացմունքներն ունին
 միայն, որոնց բնութեան զգացմունքներն չեն ստիպում որ
 մարդկային տոհմին խրախուսեն, քաղաքում, գիւղում, հրա-
 պարակում կամ թէ եկեղեցում ու հասարակ տներում պի-
 տի այն զգացմունքներն խրախուսեն, որոնք վերաբերում
 են դէպի մարդասիրութիւնն, ազգասիրութիւնն, ընկերա-
 սիրութիւնն և եղբայրասիրութիւնն կամ կրօնն: Այդպիսի-
 ներին կարող եմ հաւասարացնել միայն զալայշու կլեկած
 պղինձին որ քանի նոր է իւր մէջ նորութիւն, ջերմակու-
 թիւն ունի. առերես քիչ հնանալուց յետոյ փրխարում է
 մինչև անգամ գոյութիւնից ընկնում: Մենք մեղաւորներս
 Տէրի շնորհած իմաստութեամբ պիտի աչքի առաջ ունե-
 նանք այդպիսի արհեստական զգացմունքներ ունեցող մա-
 մոնասէրներից չի խարուենք այլ խոյս տանք որ վնաս չի
 ստանանք: Այդպիսի դէպքերում ևս դէպի Աստուած չար
 բերան ենք բացանում թէ նրան հաւանականն էր բայց
 շատ սխալուած ենք այդպիսի դէպքերում քանի որ վերին
 տողերումն յիշած եմ և նմանեցրած թէ ինչպէս հայրն իւր
 որդուն նոյնպէս էլ Աստուած բոլորին. քանի որ բոլորե-
 ցունց²⁰ բարիք տուողն միշտ ինքն է ինչո՞վ պիտի նրան մե-
 ղադրենք. նա այնքան սիրեց մեր նախահօրն որ օգնական
 Եւային ստեղծեց. նոյն օրինակն էլ մեզ համար թողեց.
 թող մարդիկ Տիրոջ կարգադրութեան առաջ պարիսպ չի
 ըլլան չար նպատակով՝ քանի որ անձամբ ակնատես է բո-
 լորին որ նա է ստեղծողն, ապրեցնողն և կերակրողն կամ
 մեռելների յարութիւն տուողն մեղաւորների ու արդարների
 դատողն: Մենք մեղաւորներս միշտ պիտի որ փառք տանք
 Աստուծուն այժմ և միշտ յաւիտեանս յաւիտենից ամէն:

Արիք կապել եմ կարմիր գրօշակ,
Զորս կողմերն են ծաղկունքներով փակ,
Գիրք առնելու չի խնայէք ըստակ,
Կարգալով առնենք կրօնից կտակ:

Ապաշխարութեան զնենք մեր անձը,
Սրտերիցս հանենք շար նախանձը,
Զի սիրենք հոգուց առաւել գանձը,
Կարգալով առնենք կրօնից կտակ:

Երանի արդար հոգւով զգուշւին,
Պահելով մեծ պատուիրանք Տէր Քրիստոսին,
Մենք էլ թափ տանք մեզնից մեղաց փոշին,
Կարգալով առնենք կրօնից կտակ:

Սիրելիք սիրեցէք իրար կասէ,
Արքայութիւն լի արդարոց դաս է,
Տէրը մեզնով բազմանալ կ'սպասէ,
Կարգալով առնենք կրօնից կտակ:

Այժմ մեղաւոր ենք ու խայտառակ,
Ունինք արդարանալու նպատակ,
Թէ դարձ գանք նման որդոյն անառակ,
Կարգալով առնենք կրօնից կտակ:

Ուղիղ սրտով ո՞վ Աստուծուն կանչէ,
Եթէ դարձ գայ մեղքերէն կ'ամաչէ,

Գիտէք արդարանալը դժուար չէ,
Կարդալով առնենք կրօնից կտակ:

Գիտէք ի՞նչ է կտակի նպատակը,
Եթէ ուրանանք չար նպատակը,
Մենք կառնենք արքայութեան փափազը,
Կարդալով առնենք կրօնից կտակ:

Գիտէք ո՞վ էր այն մանուկ ծնեալը,
Որ եկաւ կուզէն դժոխք աւրելը,
Վերջ ի վերջոյ ունային դալը,
Կարդալով առնենք կրօնից կտակ:

Ի՞նչու գնաց ծնաւ սուրբ այրի մէջ,
Եւան թաղուած էր ¹⁾ այն սուրբ այրի մէջ,
Եւան ունէր սատանայի հետ վէճ,
Կարդալով առնենք կրօնից կտակ:

Ի՞նչ պատճառ կար մկրտուեց Յորդանան,
Մուրհակ ունէր ²⁾ այնտեղ սատանան,
Քրիստոս ինքն աւրեց արաւ խափան,
Կարդալով առնենք կրօնից կտակ:

Միշտ արդար է կամքի փառքը,
Կատարեց մարդարէի ասացքը,
Քաշելով այն խաչի շարչարանքը,
Կարդալով առնենք կրօնից կտակ:

Ի՞նչ խորհուրդ ունէր աւագ ուրբաթին,
Տէրը խաչեցին լերան գողգոթին,
Արիւն թափեց Ադամի գազաթին, ³⁾

¹⁾, ²⁾ և ³⁾ աւանդութիւններ:

Կարդալով առնենք կրօնից կտակ:

Ինչո՞ւ հոգւով զնաց զժողովրդը,
Կային մէջը մեղաւորը ու արդարքը,
Աւրեց զժողովրդ կ'վկայէ սուրբ պիւրքը,
Կարդալով առնենք կրօնից կտակ:

Այսօր Տէրն յերկինս համբարձաւ,
Արդարոց արքայութեան դուռը բացաւ
Մեղաւորաց դատաստան խոստացաւ,
Կարդալով առնենք կրօնից կտակ:

Մեղքսէ՛թ ինչ ճիւղերդ կ'խօսուէ,
Հանիր քեզնից մեղք մահու զգեստ է,
Մինչ ժամ է հոգիդ վազուց պատրաստ է,
(Գու.) էլ կարդալով առ կրօնից կտակ:

ԱՅԽԱՐՀԻ ԱՆՑՔԸ ԹԷ Ո՛Վ ԵՂՆԻ ՈՒ ԳՆԱՅ ԿԱՄ ԻՆՉԵՐ ԵՂԱՆ
ՔԵՉՆՈՒՄ ԱՅԽԱՐՀ:

Ետեղ բքաբեր ձմեռն է, առջևդ է գարունն աշխարհ
Սկիզբդ է անուշ, վերջդ է դառն ու լեղի աշխարհ,
Եկող չի եղաւ վիճակը ուրախ, ինքդ (ես) քաղցած աշխարհ,
Երեկոյին ուրախ խնդում, առաւօտուն տխուր աշխարհ,
Մտածմունքով ցաւի հասցրիր, տիրեց սրտիս վախ աշխարհ,
Որ մէկի նեղութիւնը շատ էր, դու արիր անգութ աշխարհ,
Հաւատարմութիւն չունիս, դու ինքդ ես շատ անխիղճ աշ-
խարհ:

Առաջ քեզնում գոյացան Ադամն ու Եւան ինչ եղան,
Տեսան քեզնից—դրախտից արտաքսեցիր նոքա՝ ինչ եղան,
Գրախտից դուրս եկան դառն արտասուքով տես ինչ եղան,

Նրանք ծնունդ ունեցան պատկեր Տէրին՝ ինչ եղան,
Երկու արու զաւակ ունեցան՝ գիտես նորա ինչ եղան,
Եղբայրը եղբօր նախանձութեամբ սպանեց ինչ եղան,
Ադամ 3 ամ սուգ արեց ո՞վ էր մխիթարիչ աշխարհ:

Ադամից յետոյ մէկ միջոց, աշխարհ քեղնում ինչեր եղաւ,
Կրօնամոլութիւններ տիրեց բնակիչներդ փուշ եղաւ,
Անասունների պէս խառնուեցան քոյր օտար մէկ եղաւ,
Աստուծուն կամբը ճանաչող մէկ աղջիկ մէկ տղայ եղաւ,
Աստուծոյ կամբովն աղջիկը տղին կողակից եղաւ,
Աստուած բարկացաւ անձրև թափեց ծով ու ցամաք մէկ եղաւ,
Ջուրը փչացրեց չի մնաց գիւղեր կամ քաղաք աշխարհ:

Նոյր ինն հարիւր յիսուն տարի ապրեց վերջը ինչ եղաւ,
Յետոյ հայր Աբրահամը փորձառութիւն արաւ ինչ եղաւ,
Ճանաչեց Աստուծուն քառասուն օր քաղցած կեցաւ ինչ եղաւ,
Աստուած նրան հիւր եկաւ արու զաւակ տուեց ինչ եղաւ,
Տասն երկու որդկանց հայր Յակովբ նահապետ կար ինչ եղաւ,
Սով էր նա գնաց Եգիպտոս ¹⁾ Փարաւոն տեսաւ ինչ եղաւ,
Ուրախ գալիս են տխուր դնում, ինչ է քեղնում կայ աշխարհ:

Առաջ հայր Աբրահամ սով էր Եգիպտոս գնաց ինչ եղաւ,
Սառան քրոջ տեղ Փարաւոնին կին տուեց ²⁾ ինչ եղաւ,
Երագում իմացաւ Սառային յետ դարձրեց ինչ եղաւ,
Աբրահամին կառավարելու տեղ ընծայեց ինչ եղաւ,
Յովսէփ եղբօրցից վաճառմամբ այդտեղ եկաւ նա ինչ եղաւ,
Բանդի մէջ ³⁾ երազ թարգմանեց, բանդից ելաւ նա ինչ եղաւ,
Փարաւոնին օգնեց հաց ժողովեց քեղնում սով էր փուշ աշ-
խարհ:

Իսրայէլի սերունդը Եգիպտոսում բազմացաւ ինչ եղաւ,
Փարաւոն այդ ցեղի արու զաւակներն ⁴⁾ ջնջեց ինչ եղաւ,

¹⁾ Գլխիք Ծննդոց գլ. 46 համար 6.

²⁾ Գլխիք Ծննդոց գլ. 12 համար 8.

³⁾ " " " 41 " 15.

⁴⁾ " Ելեց " 1 " 22.

Մէկ հաստ Մովսէս մնաց արկղի մէջ ջուրը ձգած ինչ եղաւ.
Դուստր Փարաւոնի ջրից հանեց որդեկիր ¹⁾ ինչ եղաւ,
Մովսէս Փարաւոնի պալատում մեծացաւ ինչ եղաւ,
Օգնեց Հրէային, Փարաւոնի աչքից ընկաւ ինչ եղաւ,
Փախաւ իւր կարճ կեանքը Փարաւոնից ազատելու աշխարհ:

Մովսէս Արարիայում Յոթորի հովիւ դարձաւ ²⁾ ինչ եղաւ.
Առաւ աղջիկը քառասուն տարի այդտեղ կեցաւ ինչ եղաւ,
Հովիւ էր՝ տեսաւ վառեալ մորենին գարհուրեց ինչ եղաւ,
Չայն ելաւ վառեալ թփից. «Ես եմ քո հայրերի Աստուածը»,
Մովսէս անկաւ գետնի վրայ սկսեց երկրպագել ինչ եղաւ,
Աստուծոյ հրամանով դնաց եգիպտոս նա ինչ եղաւ,
Չունէր իւր ճարտար լեզու, թարգմանիչ էր Ահարոն, աշխարհ:

Աստուած Մովսէսին 3 հրաշք (ցոյց) տուեց վերջը ինչ եղաւ,
Մովսէս հրաշքներ գործեց իշխանը ծաղրեցին տես ինչ եղաւ
Աստուած նրանց վրայ գէշ աղջամուղջներ թափեց ինչ եղաւ,
Մովսէս ժողովեց իւր ազգերը ծովի ափ դնաց ինչ եղաւ,
Աստուած հրամայեց, «Ճամպւս է անցէք»-անցան ինչ եղաւ,
Փարաւոն եկաւ զօրքերով ծովի մէջ մտաւ ինչ եղաւ,
Ջրի մէջ փչացան տես ինչեր կայ քեզնում դու լոկ աշխարհ:

Աիսոս, արդար մարգարէի միտքը փոխուեց տես ինչ արաւ,
Բարի գործերը թողեց, հիմի էլ սկսեց չար արաւ,
Սպանել տուեց իւր ծառային կինն, կին արաւ,
Արդարագատ ստեղծողի բարկութիւնը վրան հասաւ,
Մահ անկաւ քաղաքների մէջ, տես ինչպիսի մարդիկներ
մեռաւ,
Դաւիթ մարգարէն ողբարով Սաղմոսերգութիւններ արաւ,
Ասաւ մեղքերս ներիր, պահպանիր քո ստեղծած աշխարհ:

¹⁾ Գիրք Ելեց գլ. 2 համար 10.

²⁾ Գիրք Ելեց գլ. 2 համար 29.

Սողոմոն արքայի պէս չկար աշխարհի մէջ ինչ եղաւ,
Մէկ կըքապաշտի աղջիկ բերեց իր սիրական արաւ,
Խելքը գլխից անկաւ, այնքան իմաստութիւնը ինչ եղաւ,
Թագաւորութիւնից զրկուեց. Աստուածընծայ թագը ինչ
եղաւ,

Տխուր միտք սրտին տիրեց, յետոյ անցքը տխուր ինչ եղաւ,
Մէկ մարդ իւր կեանքը մինչև ի վերջ շի անցկացրեց ուրախ,
Ո՛չ թագաւոր, ո՛չ իշխան, բոլորին մերկ ճամփող ես աշխարհ:

Հազար ութ հարիւր վաթսուն մէկ թուին մօրից ծնուեցի,
Աշխարհի տեսակ-տեսակ անցքերը ես հիմա զգացի,
Ուսումնականներից իմ սխալներս ներել խնդրեցի,
Զգալով աշխարհի անցքը, ողբալով տխուր կեանքս լացի,
Արհեստովս անմարտը ¹⁾ եմ ինքս ծնունդ Գաբրիէլեանցի,
Թաղավարդու հասարակութեան բուն Զարդանաչէնացի,
Խնդրեմք ընթերցողներին տան ողորմի հոգոյս աշխարհ:

Մէկ-մէկ ասել չեմ կարող թէ քանի կերպ քաղաքներ գնաց,
Քրտինքներով վաստակած մարգարիտ ու ոսկիներ գնաց,
Հրէշների պէս մենամարտող մեծ իշխան քաջեր գնաց,
Երեք հարիւր տասնութ հայրապետ, մարգարէ առաքեալք
գնաց,

Վարդապետներ, քահանաներ, արդար ճգնաւորներ գնաց
Եղբօրը բարին կամեցող քանի ուսնայիներ գնաց,
Որք Մելիքսէթն եմ, ինքս զալայշի կուգամ քեզի աշխարհ:

ԶՈՒԹՏ ԲԱՐԵԻՆԾԱԹ ՈՒԹՏԱՏԵՂԻ.

Չուշուայ գաւառի Զարդանաչէն գիւղի հարաւային կողմում 2 վերստ հեռաւորութեան վրայ գտնուում է մի ուխտատեղի, որին անուանում են «Ջուլատ ²⁾ բարեաժառ»:

¹⁾ Անմարտը՝ որովհետև ձեռքերս ու ոտներս միշտ ցեխոտ է:

²⁾ Սուրբ պատարագի ժամանակ ծառերը իրար ողջոյն են տուել:

Զրջակայքը բոլորը անտառ է, ինքն էլ բարձր օբայի ¹⁾ վրայ, որի մասին պէտք է շարունակել: Այս վանքը թէպէտ ինքը մէկ է, բայց կայ ևս 2 եկեղեցի և մի առանձին փոքր խորան, որի արևելեան կողմում կայ մի փոքր պատուհան մոմ վառելու տեղ, և երևում է հին ժամանակից վառած մոմի տեղերը: Պատուհանի աջակողմեան մասում կայ մի սրբատաշ քար, որի վրան գրուած է. «Աստ է ճգնաւորի ճրգնարան». իսկ այս բոլոր շինութիւնները աւերակ է և մէջն էլ ահագին ծառեր կան թաղուած: Ինչ որ վերաբերում է վանքին այս է՝ որ սորանից շատ առաջ սովորութիւն էր, որ շրջակայ գիւղերը մատաղ էին տանում այս վանքաւեղը տարին մի անգամ Համբարձման օրը ու մորթում: Հին աւանդութեամբ լսածներս այս է որ «Ջուլստ բարեաժառ» է եղել անունը. չենք իմանում թէ այդտեղ որի նշխարն է ամփոփուած: Ներքին Թաղավարդ գիւղի բնակիչ Մուսայէլ Ղուլիեանցը անգաւակ լինելով, (ինքն էլ լաւ ապրուստի տէր) մտածում է նորոգել վանքը, իբրև վարձ իրա հոգու, գաղտնի գնում է մարդկանցից այդտեղ, վանքի միջի ծառերը կտրտում և քարերն էլ գուրս տալիս. և բացում է մի շատ երևելի վանք ու մի տապանաքար բաւականին սպիտակ: Այդ քարը մանր տառերով գրած մէջ տեղում, իսկ 4 կողմը տեսակ-տեսակ ծաղկունքների ձևով նկարուած և գրածը այս է. «Մասունս սուրբ Պօղոսի և սուրբ Պետրոսի» ևս գրած է վանքը ինչ կայք է ունեցել, ինչ վարելահողեր, անտառներ, թէ ինչ կայսեր, վարդապետներ են բնակուել. ևս գրած է թէ այս ինչ թուին ևս Գագիկ իշխանաց իշխանի որդիս եկի Պարսկաստանից, այս վանքի պակասնորդն նորոգեցի: Այժմս հաշուելով գրեալ թուից մինչև 1896 թ. հասնում է մօտ 1000 տարուայ: Գժբախտաբար այս տապանաքարի վրայ գրածները, բոլորը չի կարգացում-որովհետև այս ահագին ծառերի արմատները

¹⁾ Այսինքն սարի վրայ: Եւ ճայ շին մարտիկարմատ գոմն զս

սեղմելով ճարգել է տապանաքարը հագլու մանր կտորտան-
քը ժողովելով կարգացուում է բիշ մասը: Այս յիշողութիւնն
որ յայտնուում է, էլ յիշեալ Ղուլիեանցը կարողութիւնը չի
հասնում որ վանքը կառուցանէ իւր ձեռով. այնպէս էլ մը-
նում է: Իսկ յիշեալ Ղուլիեանցը բաց անելից սկսեալ մին-
չև այսօր, ամեն կիրակի ուխտաւոր կամ զոհ լինում է:
Այժմս սկսենք մի քանի տող ոտանաւոր շարունակելու.
1898 համբարձման օրը:

Ականջներս սրած սպասում եմ բարի սասի,
Զգալով եղելութիւնը եկամ էշխի հաւասի,
Աւանդութիւնն սուրբ վանքիս ջուխտ բարեաժառ կասի,
Դամբարան կայ զբեալ մասունս Պօղոս Պետրոսի:

Ո՛վ հրաշքդ տեսել է վախենալով կ'զարհուրի,
Զղջալով մեղքերը սուրբ մասունքդ կ'համբուրի,
Հին ժամանակ քո կանթեղներդ կար մշտավառի,
Այժմ աւերեալ կաս ի ձեռամբն Լանգլթամուրի:

Ո՛վ սուրբ վանք մէջդ էր քարով լիքը երեսդ փակ,
Կգային ուխտաւորներ չի գիտէին մէկ կտակ,
Մէկը բացաւ երեսդ որ բեզնից առնէ փափագ,
Այժմ կարգալով տանբարանն կառնենք սուրբ կտակ:

Սուրբ զօրութիւնդ, ահագին լեռներն կանէ կէս,
Մէջդ շատ կան սուրբ մասունք, անունները պէս պէս,
Դռնովդ մտնելոյն պէս աջ կողմն կայ սուրբ Յովսէփ,
Մտնելով խորանդ տանբարան կայ սուրբ Յովհաննէս:

Այստեղ միտքս բան ընկաւ, չի մեղադրէք եթէ հին
աւանդութեան մէջ լսածս պատմեմ: Մեր ծերերը կասեն
որ մենք աւանդութեան մէջ լսած ենք, որ այս վանքի մէջ

Հրաշագործութիւն շատ ունիս, մեծ սարսափելի,
Չատ ուխտաւոր կուխտէ. տեսնել քեզի մեծ ցանկալի,
Սուրբ դանբարան կայ գրեալ հազար տարուց աւելի,
Ձենած գոհի մտից զիւր տանիլ է անկարելի:

Բժշկութիւն տվող ես, ամեն հիւանդին գիժին,
Տեղդ բարձր է չի գիտեմ քանի հազար սաժէն,
Ձոհի մորթին աւելցած միսն է թռչնոց բաժին,
Այ օրհնող քահանաներ ձեր մօտը մի ոչինչ չի արժէն:

Այս սուրբ վանքի անտառներումը շատ կան խաչած քար,
Քարերն են մեզի համար սուրբ մասանց բարերար,
Չրջակայքը սլոուզներ, ծաղկունքներով հաւասար,
Հայերուս համար այդի է զըրախտի բարբար:

Ղուլիեանցը բացաւ երեսդ քեզի ճանաչեց,
Ձղջալով մեղքերը հաւատով Տէր Աստուծուն կանչեց,
Համբուրելով քարերդ քեզնից զաւակ պահանջեց,
Պարգեցելը զաւակ, նա ոչ ոքից չի ամաչեց:

Ընթերցող հայրք և հղբայրք դուք էլ տեսնել ուխտեցէք,
Լենգթէմուրի արարողութիւնը ողբով լացէք,
Սուրբ վանքիս կառուցանելոյ համար դուս մի բացէք,
Ունէր սեփական հողեր սահմանը ըշխընեցէք:

Վանքիս մէջ եղել է երեսուն վարդապետ, երեսուն կոյս,
Այժմս շատ կան մէջը ահագին ծառեր ինքնարոյս,
Տեսնող շատ եղել այստեղ երկնքից իջած լոյս, ¹⁾
Երանի հողոյն այն որ կուխտէ տեսնել ունի յոյս:

Հեղինակ հրաշալի գովասանք ևս բարբառում

¹⁾ Վարդապետի կամ տօներին լոյս է երևում աստղաձև:

Ասածովք, տեղը ծառոտ է, ինքը անտառում
Գուցէ ցանկացող ուխտաւոր կայ, տեղը չի ճարում,
Հեղինակը գրում է, որ է ճուշուայ գաւառում:

Մելիքսէթ, դու մէկ կերպ ղալայչութիւնով կառավարվի,
Աշխատիր որ դու ամէն փորձանքի մէջ մի ճարվիլ,
Տեսակ տեսակ փորձութիւններով մի խանգարւի,
Կօզնէն քեզի սրբոց մասանց վերայ սիրահարւի:

Որ բարեխօս լինեն ամենայն քրիստոնէից,
Եւ հաւատացելոց յաւիտեանս յաւիտենից ամէն:

ՂԵՒՈՆԳԵՆՑ ԱՆՆՊԸՑ.

Ճուշուայ Ջարդանաշէն գիւղի հիւսիսային կողմում
երեք վերստ հեռաւորութեան վերայ, մէկ բարձր սարի
դազաթի վերայ կայ մէկ փոքր անապատ: Այս անապատի
բոլոր շրջակայքն է այգիախառն անտառներ, թէպէտ վայ-
րենի անտառ է, բայց մէջերը շատ կան պտղատու ծառեր,
այսինքն տանձ, խնձոր, սալոր, ընկոյզ, շագանակ կայն:
Այս ծառերը, անտառները կամ վարելահողերը պատկանում
է այժմս Անողեաց անապատին այս սահմաններով. արե-
ւելեան կողմը դուշշի Բաբայի հին ու նոր հանգստարանը,
արեւմտեան կողմը—Համբոյրատեղը, հարաւային կողմը դուշ-
շի Բաբայի գետը, իսկ հիւսիսային կողմը Փոյգունց աղ-
բիւրը: Այս յիշեալ սահմանների մէջը փոզով գնած է Մե-
լիքներից: Գնողները երկու եղբայրք են, առաջինը Ղարա-
ղաշ, երկրորդը՝ դուշշի Բաբայ: Բայց այժմս գնեալ հողերը
պատկանում է վանքին, այդքանը չի յայտնի թէ ինչ ձևով
է պատկանում, նուիրուած է թէ ծախսով է պատկանում
վանքին յայտնի չէ: Միմիայն ես հին կալուածագիրը տե-
սայ, յիշեալ երկու եղբորց սերունդ, Աբրահամ քահանայ

1893
41

Եպիսկոպոսեանցի ձեռին. լաւ այդքանը մեզ հոգ չէ բարակ իմանալոյ: Այժմս սկսենք իմանալ թէ այս վանքը ինչու է կոչուում Առնդեաց անապատ, որովհետեւ շատ թէ քիչ լսած ենք, որ Առնդեանք այս գաւառումը չեն նահատակուած, այլ ուրիշ գաւառում են եղել: Հուշուայ գաւառում կայ մի քանի գիւղեր որին անուանում են «Մուսուրմանլար» կամ «Ենկի Մուս.»: Այս Մուսուրմանլարը առաջ հայեր են եղել, և այս հայերից մէկ մարդ երկու որդի է ունեցել. առաջինը Արաղաշ, երկրորդը Բաբա: Ինչ ժամանակ որ անիծեալ պարսիկները, գալիս են Հայաստան աւերելու, այն ժամանակ այս երկու եղբայրներին գերի են տանում Պարսկաստուն, քանի ժամանակ այդտեղ մնում են, հաւատները փոխած բայց երեսանց, իսկ ներքուստ քրիստոնեայ: Այդ դուժեան մէջ քանի տարիներ ապրում են: Մէկ օր պատահում են մէկ մօլլի և տեսնում են անօրէն մօլլայի ձեռքին հինգ հատ արծաթեայ խաչեր, թանգազին ակունքներով զարդարեալ ևս ամէն մէկի վերայ գրած, թէ սա որի մասունքն է: Այս Արաղաշը շատ երեւի կարգացած է լինում. այդ մասունքների վերայ գրածը կարգաց ու իմացաւ թէ որոնց սուրբ մասունքներն են: Իսկոյն հարցնում է թէ այս ո՞րտեղից է, Մօլլան ասում է որ ձեր Հայաստանի թալանման ժամանակն է ձեռս ընկել: Այս Արաղաշը քանի հարիւր ոսկի է խոստանում տալ մօլլային, որ սուրբ մասունքները ձեռիցը առնի, անօրէնը չի տալիս. յետոյ այս երկու եղբայրները մնում են մտատանջութեան մէջ թէ ո՞րպիտի կերպիւ ազատեն այդ մասունքը և հասցնեն Հայաստան, յետոյ խորհուրդ են անում թէ կամ երկու եղբայրքս էլ փշանանք, կամ թէ մեր ազգային սուրբ մասունքները ազատենք և հասցնենք մեր հայրենիքը: Մէկ զիշեր իրանց ինչքան որ ոսկի կամ արծաթ են ունենում թողորը վերցնում են իրանց հետ և երեւելի զէնքերով գնում մտնում այդ մօլլայի տունը, զիշե-

ըուան քուն եղած ժամանակը այդ մօլլային և այդ տնումը ինչքան շունչ որ լինում է բոլորի գլուխները կրտրում ու սուրբ խաչերը վերցնում փախչում, և թէ ինչ նեղութիւններով հասցնում իրանց հայրենիքը: Գալիս են հասնում իրանց գիւղը տեսնում որ բոլոր բնակիչները իրանց սուրբ հաւատները ուրացել են դարձել մահմեդական, գիւղի անունն էլ կոչել են «Ննկի մուսուրմանլար» երբոր իրանց ազգականներից էլ յոյսերնին կտրուում է որ էլ քրիստոնէի հաւատ չեն բնդունելու, իսկոյն այդտեղից հեռանում են: Հեռանալու ժամանակը Ղարաղաշի եղբայր Բաբան մէկ թանդագին դուռ է գողանում, իւր հետ տանում: Մի քանի օր անտառի մէջ մէկ կերպ կառավարւում են յետոյ բարձրանում «Բալայ Գիրսայ» գագաթը ու այնտեղից մտիկ տամ դէպի հիւսիսային ներքի կողմը, հաւանում մի կտոր հողի, որի շորս բոլորքը ցած են, իսկ մէջտեղը բարձր սար է, այս սարի բոլոր շրջակայքը անտառ է այժմս էլ միայն սարի գագաթին մասնաւոր տեղ կան առանց վայրենի ծառերի: Յետոյ այդտեղից գալիս են այդ աչքի տակ եղած հողերը Մելիքներից գնում փողով լաւ օրինաւոր կալուածապրով: Երբ որ այս հողերը հաստատում են իրանց վերայ վերջացնում, յետոյ Ղարաղաշը գնում է սուրբ Էջմիածին դիմում Վեհափառին՝ և յայտնում իրանց բոլոր անցքերը, թէ որպիսի կերպիւ ազատեցին մասունքները:

Այս եղելութիւնը որ լսում է Վեհափառը հարցնում է Ղարաղաշին. «Ո՛րդի, այժմս ի՛նչ է քո սրտի նպատակը»: Ղարաղաշը պատասխանում է. «Թէ մենք Արցախում սրբի յարմար հող ենք գնել Մելիքներից. մեզ իրաւունք տուր որ այնտեղ մի փոքր անապատ շինենք ու մեր գերութիւնից ազատած մասունքները մէջը դնենք և վանքով կառավարուենք»: Վեհափառը իրաւունք է տալիս և մի վարդապետ ուղարկում վանքի հիմքը օձելու. իսկ Ղարաղաշին էլ վարդապետ ձեռնադրում ու գալիս են այս

վանքը կառուցանում այն ձևով ինչպէս այժմ կայ 1227 թ. Ի յիշատակ Մօլլազարին (Ղարազաշին), որպէս մօլլին սպանող: Ուրեմն Ղարազաշը դառաւ կուսակրօն, իսկ իւր եղբայր Բարան կարգուեց և այդ օրուանից սկսեց պարսպել դուշի որսով, որի պատճառով էլ կոչուեց «Ղուշի Բարա»: Բարուն ունենում է մի որդի՝ Վարդան անունով որ ձեռնադրւում է քահանայ և ունենում մի որդի Եսայի անունով: Վարդանի կինը վախճանւում է՝ և նա ձեռնադրւում է վարդապետ: Եսային մնում է աշխարհի և ունենում է մի որդի Սիմէօն անունով: Այս Սիմէօնը՝ Եկեղ-Չահնազարի իշխանութեան տակ լինելով, մի օր Մեկիքը ինչոյք է պատրաստում և բոլոր մեկիքներին ու թըրաց ազգից մի քանիսը հիւր կանչում: Այդ հիւրերը սենեակի մէջ նստած ժամանակ Մեկիքը մէկ հատ մայրի հաւ է տալիս յիշեալ Սիմէօնին որ իւր քսելով խորովի, իրանց սրտի ուզածին պէս: Բուխարիկի կրակը շատ թունդ է լինում. Մեկիքը ասում է «Սիմօն շամփուրը դէպի զրազը դիր»: Սիմէօնը զրազ է քաշում: «Մեկիքը էլի կրկնում է «Ջան տղայ շեմ ասում զբաղ քաշիր»: Սիմէօնը էլի է զրազ քաշում այնպէս որ բուխարիկի պատին կաշում է: Մեկիքը միևնոյն խօսքը երբորդ անգամ կրկնում է և հետը միասին Սիմէօնի գլխին փայտով լսփում: Այդ միջոցին Սիմէօնը վերցնում է շամփուրը կրակի մէջ տնկում և ամանի միջի իւրը թափում վրան, իսկոյն կրակը վառւում է և Սիմէօնը ասելով քեզ հետ այդպէս պէտք է վարուել ու ինքը աշխատում փախչել Մեկիքի ձեռքից բայց չի յաջողում: Մեկիքը Սիմէօնին բերել է տալիս կրակի մօտ կանգնեցնում գլուխը բաց անել տալիս և կրակը (բոցախառն մուրմուտ) թափում գլխին որ սպանէ, բայց հիւրերը շնն ընդունում ասելով. «Մի սպանիր մեր առջև, թող մնայ վաղը»: Գիշերը յաջողւում է Սիմէօնին բաց ընկնելու և այդ մօլթ դիշերին վալիս է իւր երգիկից (պաջայ) կանչում իւր կնոջ ու ասում. «Թէ Մեկիքի դազարը (գայրոյթ)

հասել է ինձ վրայ, ես վախշում եմ այդ շան ձեռքից որ կեանքս ազատեմ, դու եթէ կուզենաս ամուսնացիր. իսկ եթէ ոչ էլ ինձ չես տեսնելու, միայն իմ որդի Յովհաննէսը քեզ ամանաթ»։ մնաս բարև է ասում ու հեռանում։ Այդտեղից գնում է հասնում էջմիածին. այդտեղ մնում է մի առ ժամահակ յետոյ ձեռնադրուում վարդապետ։ Մի քանի ժամանակից յետոյ վերադառնում է իւր պապական անապատը, տեսնում որ իւր կինը ամուսնացել է ու գնացել «Աղաքժէ» գիւղը։ Միմէօնից յետոյ քահանայ է ձեռնադրուում իւր որդի Յովհաննէսը «Չանաղչի» գիւղի (Սենտարանոց) վրայ։ Այս քահանայի կինը վախճանուելով թողնում է մի որդի Աղէքսանդր անունով, իսկ Յովհաննէս քահանան ձեռնադրուեց եպիսկոպոս ու վրձ. առաջնորդ եղաւ Հաշտարխանում (Астрахань)։ Աղէքսանդրը քահանայ ձեռնադրուեց իւր պապական անապատի վրայ։ Իսկ այս Աղէքսանդր քահանային ունի այժմ երկու որդի էլի քահանայք ձեռնադրուած՝ մէկը անապատի վրայ Աբրահամ անունով, միւսը «Ղուշի Բարայ» (այժմ Մոխշ մհատ) անունով գիւղի վրայ՝ որի անունն է Իսահակ և գրում են Յովհաննէս-Եպիսկոպոսեանց։ Այստեղից կարելի է եզրակացնել, որ այս մասունքները գերութիւնից ազատողները սերունդն է պահպանում վանքը մինչև այսօր։ Այսքան խօսակցութեան մէջ չի յայտնուեց թէ որոնց մասունքներն են այս սուրբ խաչերը՝

Առաջինը Յովհաննէս Մկրտիչ,

Գլխատուեց որ էր ճանապարհորդիչ,

Եսելով ես մկրտեմ ձեզ ջրով՝

Յետոյ կ'մկրտուէք Հոգւով սրբով։

Երկրորդն էր Թաղէոս Առաքեալ,

Ելլազգաց մէջ սուրբ կրօն հաստատեալ,

Անօրէնի ձեռամբ նահատակեալ,

Իւր անձն որդի Աստուծուն նուիրեալ։

Երբորդը ինքը զինաւոր սուրբ Գէորդ,
Քարոզ տալու, իւր մէջ ունէր բորբոք,
Խօսելով թագաւորի դէմ անհոգ,
2էր տանիլ սորա տանջանքը ոչ ոք:

Չորրորդն էր մեծ սուրբ Ղևոնդ Երէց,
Այլազգաց դէմ խաչով պատերազմեց,
Նահատակուելով կրօն հաստատեց,
Իւր սուրբ արիւնը յիշատակ թողեց:

Հինգերորդը Բանդալիօն բժիշկ,
Անապատն է Ջուշիից մօտիկ,
Հայեր սրբոց տօնը պաշտպանեցէք,
Մի անէք կեղտոտ այլազգաց մտիկ:

Ես զալայշի եմ իմ անունս ցած,
Սրբոց մասանց վերայ սիրահարուած,
Մեռնեմ այն ազգասէր հոգիներուն,
Որ կ'ցանկան գիրքս տպագրուած:

ՄԵՍՆ ԻՆՉ ԱՄԵՐԱՍՈՒ, ՈՐ Է ԱՐՑԵԽՈՒ ԹԵՄՈՒՄ.

Ամարասու վանքը առաջ եղել է կաթողիկոսանիստ, բայց այժմ տարին մի անգամ եպիսկոպոս էլ չի գտնուում. այստեղ ազգային ուսումնարան բնաւ չի չկայ. սրա այգիները առաջ ինն պտուղներ որ տալիս էին, այժմս 10 բաժնից մէկն էլ չեն տալիս, այս էլ մեր դժբաղդ ուխտաւորների բախտիցն է: Ամեն ժամ Աստուծոյ զատողութիւնը արդար է, գոնցէ հարկը այսպէս է պահանջում. շատ ուխտաւոր կարօտ է պատարագի երգեցողութեան ձայն լսելու այստեղ՝ բայց. . . չարաթ երեկոյեան «Լոյս զուարթ»-ի

կէսը հազիւ մեղքը նորա վիպը, մենք առանց ժամերգութեան էլ ենք մեր մտները վառում և խունկ ծխում ըստ աւանդութեան: 1897 թուի Սեպտեմբերին «Խաչվերաց» տօնին՝ ընթերցող մեծ Տեանքը, ներողամիտ եղէք և արժան համարեցէք քանի սող ոտանաւորս շարունակեմ՝

Այս է դամբարան սրբոյն Գրիգորիսի,
Նահատակուած փոխանորդ Քրիստոսի,
Նահատակեալ ի հողումն Գերբենդի,
Արժանացեալ ի հոգն Ամարասի:

Ինքն էր Աղուանից սուրբ Կաթողիկոս,
Ութը տարուց աւել չի քաշեց ափսոս,
Նշխարդ բերին Ամարաս դու անխօս,
Քանի դար է չի յիշուած մեծ մարտիրոս:

Թոռն էիր Գրիգորի Լուսաւորչի,
Ութը տարուան քո աթոռ հատելը յիշուի,
Ինծ սուրբ էիր դու յիշուելով Պարթևի,
Աջդ ման կածեն ժամանակն սովի:

Քո սուրբ արիւնդ որտեղ էր որ կաթեց,
Սարգաւազդ էլ թղթի մէջ փաթաթեց,
Վաշագան թագաւորը ¹⁾ տեղդ լսեց,
Քո սուրբ նշխարդ փնտրել սկսեց:

Մէկ բան չի պրծնիլ հաւատքով ինսանան,
Գիտէր քո վնասվիլը Սանէսանան,
Պարգև խոստացաւ ոչք որ (տեղդ) իմանան
Իմացրուց տեղդ Հիրհերու քահանան ²⁾:

Թագուհին սուրբ լոյս տեսնելով զարհուրեց, ³⁾

1), 2) և 3) Աւանդութիւններ:

Ջերմեռանդ սրտով սուրբ մասունքիդ տիրեց, ի
Սրբի յարմար հոգեր ու դաշտեր ընտրեց,
Քեզի մարմարեայ տապանի մէջ դրեց:

Ամփոփողդ մեծ խելացի է եղել,
Այժմեան Հայերս օգուտ ենք քնդել,
Երկու կողմերումդ կար շիշով գինի,
Որպէս զի նահատակութեան նշանի:

Իսկ սրտիդ վրայ զարդարեալ ոսկի խաչ,
Գազաթիցդ մասունք շինեցին սուրբ աջ,
Ակունքով զարդարեալ կարմիր ու կանաչ,
Բժշկութիւն տուող հեշ ¹⁾ չունինք սամաչ:

Այլազգիք կոչեցին քեզի «Աղօղլան»,
Առջևները կանգնած բէկեր ու մեծ խան,
Զօրքերով Հայերից խել սկսան,
Եթէ չի բացուէր գինով խաչի նշան:

Երբ բացուեց հրաշալի սուրբ դամբարանը,
Երևեց գինով սուրբ խաչի նշանը ²⁾,
Չէր ըլլալ հաշուել ընդամաթիւ ինսանը ³⁾,
Ամօթով յետ քաշուեց կրօնամուր խանը:

Մելիրսէթ դու շարունակել ես գրել,
Մէկ բան լսելու ականջդ ես սրել,
Չունիս ուսում կ'իստանն մեծ գիտնականներ,
Աղաչէ նոցա սխալներդ ներել:

¹⁾ Ամենկին:

²⁾ Պարսիկները կամենում էին տիրել Ամարասայ, բայց սուրբ Չ. Բ. դամբարանը փորելիս, երևեցաւ Չ շիշ գինի կողքերում գրած և խաչը սրտի վրայ որ նշան էր բրիտանէութեան և պարսիկները յետ քաշուեցան (ժող. աւանդութիւն):

³⁾ Մարդ:

Այս սուրբ ամենամարտը դամբարանի վրայ գրածը կարգացի որ գրած էր. «Դամբարան սրբոյն Գրիգորիաի, Աղուանից կաթողիկոսի, թոռն սրբոյն Գրիգորի Առաւորչի Պարթևի, ծնեալ 322 թ. օծեալ 340 թ. և նահատակեալ 348 թ. ի Սանէսան թաղաւորէն Մաղքթաց, ի Վատնեան դաշտի մերձ ի Գերբենդ, բերեալ յԱմարաս ըզսուրբ նշխարս ի ձեռն ձեռնասուն սարգաւազաց նորին Արցախու», և բարեխօս ամենեցունց, ամէն:

Ընթերցողք ներեցէք, թէպէտ անյարմար հաշուի այս սրբոց վերաբերեալ զրութիւնների շարքում գրել մի քանի տող ոտանաւորներ, բայց ներեցէք, որովհետև ամեն մէկը իրա արժանաւորութեան վրայ է հիմնուած:

Հողը ինձ պէս օրը սն անօգնական Հայի գլխին, երբ 1899 թ. Յունվարի 23-ին Բալախանի Սարունչի կոչուած թաղում կամեցայ անօրէն թուրքի մօտ քիչ հաց ուտել՝ սաի որ ինձի համար 10 կոպէկի կերակուր բերէք, բերին կամեցայ ուտել՝ տեսայ որ անալի է, քիչ ազ խնդրեցի ասելով որ կերակուրը անալի է, այս ասելուն պէս վրաս թափուեցին ծեծեցին ասելով. «հարամգաղայ դու քանի գլխանի ես որ մեր կերակրին անալի կանես»: Մէկը չկար որ ինձ օգնէր, պատճառը որ ես հայ...»

ԱՆՈՒՆՈՎ, ՀԱՅ ԵՄ.

Անունով հայ եմ ինքս տկար, լիզուս կարճ ինչ անեմ,
26ն տալիս հայութեան ճաշակ նալի բողբոջ ինչ անեմ,
Ըմպելու կարօտ եմ առանց զինիի, սուրճը ինչ անեմ,
Հիւանդ եմ վտանգաւոր երկար կեանքի յոյս ինչ անեմ:

Ձանազան ազգեր շատ կան ուտում են համով կերակուր,
Իսկ Հայ ազգի կերակուրները նալիացնում են գուր,
Կերակուր է, փողը ձեռին ազը կուլայ միշտ տխուր,

2ին թողնում ազը կերակրի մէջ ձգել ինչ անեմ:
Թռչուն եմ ազնիւ անուանում եմ քամիաքուն ուրուր,
Սոխակ էի ճարտարախօս, այժմս համը ու տխուր,
Թռչնոց մէջ կ'երգէի ճարտար, նոցա հեշ չէր գալ դիւր,
Չղթայակապ բանդարկուած արդար աղաւնի ինչ անեմ:

Բոլոր թռչունների մէջ ամեն բանից զրկուած եմ,
Սոխակ եմ քաղցրախօս, ինքս վանդակի մէջ փակղւած եմ,
Մի օգնական չունիմ որ համարձակ ձայնս տարածեմ,
Ցերեկուայ կոյր, գիշերուայ քայլ գիտուն բուն ինչ անեմ:

Սկսել եմ գիտունի պէս խօսել ինքս եմ անգէտ,
Հասակով երեսուն եօթ ամաց, անունս Մելիքսէլծ,
Թէպէտ ուսում չունիմ, ունիմ ինձ ստացական արհեստ,
Ղալայչի եմ, անգործ շրջող, ցեխոտ չ'լաս ինչ անեմ:

ԱՅՍ ԱԶԻՆԲԷԻ ՄԷՋ ԻՆՁ ՆՄԱՆԸ.

Այս աշխարհի մէջ ինձ նմանը,
Նա մեռած լաւ է քան թէ կենդան,
Անամօթ կեղծաւոր անբանը,
Նա ¹⁾ մեռած լաւ է, քան թէ կենդան:

Գուզենամ ասել մէկ անկեղծ բան,
Կան աշխարհում մարդիկ զանազան,
Մէկը բարի, միւսը անպիտան,
Նա մեռած լաւ է քան թէ կենդան:

Ճատ կան մարդիկ ազգից բամբասող,
2ունինք իշխան երեսին թքող,

¹⁾ Նա ասած բառը, նորս կը հաշուի մինչև վերջ:

Անունով հայ իրանք շնացող,
Նա մեռած լաւ է քան թէ կենդան:

Ձեն տալ կտոր հաց մէկ հայի փոխ,
Ձեն սիրել հային ինչպէս մէկ սոխ,
Ատելով ազգին կանեն ոտնակոխ,
Նա մեռած լաւ է քան թէ կենդան:

Չատ կան ազգի մէջ կեղծ անշնորհք,
Չունին հայի արին ոչ բորբոք,
Ազգի համար է ամօթ և թոք,
Նա մեռած լաւ է քան թէ կենդան:

Ցաւով լի խօսեցար հեղինակ,
Վախով սիրտդ բացար հեղինակ,
Չի ընկնիս ձեռքերը բարու փոխանակ⁽¹⁾
Նա մեռած լաւ է քան թէ կենդան:

Մեղիքսէթն ես ինքդ զալայչի,
Սիրէ միշտ հային մի ամաչի,
Ազգատեսաց մարդուն մի ճանաչի,
Նա մեռած լաւ է քան թէ կենդան:

ԱՆՅԱՐՄԱՐ ՔԱՐՈՉ ՔԱՐՈՉՈՂԸ ՄԻՄԻՆՅՆ ԱՆՈՒՆՈՎ Է ՀԱՅ.
ԻՍԿ ԼՍՈՂՆԵՐՆ ԷԼ ԹՈՒՐՔԵՐ ՁԵՆ ԿԱՐԾԵՄ ՀԱՅԵՐ ԷԻՆ...

Այսօր այստեղ երկու վատ բան տեսայ,²⁾
Մէկն էլ մէկու նման չտեսայ,
Ժողովուած էին լոկ բազում մարդիկ,
Մէջնեքը մէկ հայ ինսան չ'տեսայ:

¹⁾ Երկու վանկ աւել:

²⁾ Չ վատ բանի մէկը պատարագն էր, միւսը մոտազը հացկերութեան հետ:

Ասածներից լսածս էր այսքան, իսկ
Մինչև ազգից բամբակի սկսանք ամ
Բանի տեղ չ'դնելով Հայաստան,
(Կասեր որ) մէջներդ մէկ հայ ինսան չ'տեսայ:

Քարոզում էր. «գոհը ոչինչ բան է,
Պաս պահելը ոչինչ մէկ նշան է,
Կրօնամուլը մենակ Հայաստան է,
Մէջներդ մէկ հայ ինսան չ'տեսայ»:

Կեղծ, պարծանքով խօսում էր ղերասանը,
«Մի գործէք Տէրին ընդդէմ վատ բանը,
Իւր գործքով քաղցած է Հայաստանը,
Մէջներդ մէկ հայ ինսան չ'տեսայ»:

Զի յայտնում թէ ինչով է քաղցած . . .
Հն աչքից արտասուք գլորեց նա ցած, ¹⁾
Զեռին ունէր քարոզի գիրք բացած,
Կասէր, որ «մէջներդ մէկ հայ ինսան չ'տեսայ»:

Հեղինակն եւ պտուղի պէս չեմ թափուի,
Կտաւի պէս գեագովդ չեմ շափուի,
Ես քո կեղծ արտասուքովդ չեմ խափուի,
(Թէկուզ ասես) մէջներդ մէկ հայ ինսան չ'տեսայ:

«Խօսեց ղերասանը բանը այդպէս չէ,
Զոհը, մոմը, խունկը, խաչը, ոչինչ է,
Կեղծ կրօնամուլութիւնը մէկ բան չէ,
Մէջներդ մէկ հայ ինսան չ'տեսայ»:

«Այդպէս չէ պատուիրել մեզ մեր Տէրը,

¹⁾ Մի վանդ աւել

Որդին զոհուեց պէտք չէ մեր զոհերը,
Ամեկ տեղից պաշտում ենք խաչերը,
Մէջներդ մէկ հայ ինսան չ'տեսայ»:

«Թանկ գներով գնում էք պատկերը ¹⁾,
Առջևը վառելով կերոնները,
Յիսուս զուր կ'հրամայէ բոլորը,
Մէջներդ մէկ հայ ինսան չ'տեսայ»:

Մէկ էլ դատամտան պէտք է գայ Տէրը,
Ընպէտք տեղը գենում էք զոհերը,
Թո՛ղ Հայաստանին օգնեն սրբերը ²⁾,
Մէջներդ մէկ հայ ինսան չ'տեսայ:

Հեղինակը կտրել է իւր բունը,
Թո՛ղ արգար դատէ մտքով արթունը,
Հայի մոլորիչն է այս կեղծ շ ը,
(Կասեր որ) մէջներդ մէկ հայ ինսան չ'տեսայ:

Ղալայչի սարքած պահէ քո շլաղ ³⁾,
Մշտական վաստակդ կը գայ կաթ-կաթ,
Զի խաբուիս քարոզին ունիս հիւրմատ ⁴⁾,
Թո՛ղ, ասէ մէջներդ մէկ հայ ինսան չ'տեսայ:

Անունդ Մելիքսէթ դու հեղինակ,
Զգիր հայի թաբաղը գանձանակ,
Հին անդամ կնոջ հերին փոխանակ,
Թո՛ղ ասէ, մէջներդ մէկ հայ ինսան չ'տեսայ:

1) Երբորդուցնան պատկերը:

2) Որ մասնագ էք մորթում սրբերունը, թող նորա էլ ձեզ օգնեն:

3) Պղինձ մարքելու տեղը:

4) Պատիւ:

ԿԱՆԱՅՔ ՈՂՈՐՄՈՒԹԵԱՆ ԽԱՆԳԱՐԻՉ ԵՆ.

Ես կուզէի տալ ողորմութիւն,
Կանայք խանգարիչ են ինչ անեմ,
Իմ սրտիս մէջ կայ շատ բարութիւն,
Կանայք խանգարիչ են ինչ անեմ:

Ինքդ կուզես տալ ողորմութիւն,
Իրանք կանեն անզգամութիւն,
Կայ իրանց սրտի մէջ ծռութիւն,
Կանայք խանգարիչ են ինչ անեմ:

Թէ որ տաս կտոր հաց աղքատի,
Կինդ կուզէ մագերը փետի,
Թող արդար դատաւորն դատի,
Կանայք խանգարիչ են ինչ անեմ:

Ամեն մարդ կուզէ տալ տուրք համեղ,
Մելիքսէթ դու էլ տուր ուրիշ տեղ,
Չի լինիլ խանգարող կանանց ցեղ,
Տուրդ լինի ընդունակ ուժեղ:

Աղքատն կասէ տուր Գրիստոսի սէրին,
Կանայք էլ ձեռք կ'մեկնեն խոշոր քարին,
Ես էլ զարհուրելով փառք կ'տամ Տէրին,
Կանայք էլ մեզ խանգարիչ են ինչ անեմ:

«Կասէ որ զանձեցէք զանձս յերկինս,
Ոչ գող մերձենայ, ոչ ցեց ազականէ
Կանայք մոլորին մեր բոլոր ինսանս,
Չեն թողնիլ որ մարդ արքայութիւն մտնի»:

Կանայք հէնց վաղուց էին շատ խայտառակ,
Այժմս ունին հրաշալի մէկ մեծ պարծանք,
Աստուածամայր եղաւ կանանց շատ մեծ փառք,
Կանայք միշտ մեզ յազթիշ են ես ինչ անեմ:

Մեկիբսէթն եմ ոմանց կ'խանդարեմ,
Միթէ կանանց մասին հողիս կ'սպանեմ,
Հաւատով մայր Աստուծոյ գովաբանեմ,
Կանանց ցեղ մեղաց սրբիշ են ինչ անեմ:

ՈՂԲ ԹԱՌԱՄԵԱԼ ԺԱՂԿԻՍ ՎԵՐԱՅ.

Անուշահոտ ծաղիկս թառամեց,
Իր սիրոյ փշերով սիրտս խոցեց,
Արմատն չորացաւ ծաղիկն փակուեց,
Անուշահոտ ծաղիկս թառամեց:

2ի Կարողացայ առնել փափագս,
Ինքն չորս ամաց բացուած ծաղիկս,
Չեռիցս թուաւ քաղցր որդեակս,
Անուշահոտ ծաղիկս թառամեց:

Գէմքով գեղեցիկ, լուսնեակի նման,
Լեզուն շատ քաղցր սոխակի նման,
2ի եղաւ խօսիլ հետս մի պայման,
Անուշահոտ ծաղիկս թառամեց:

Մեծ ցաւ է ծնողքին ծաղկից մեռածը,
Մի շաբաթ մոռցաւ շուրք և հացը,
2ի դադարիլ ծնողների միշտ լացը
Անուշահոտ ծաղիկս թառամեց:

Գիօք դագաղը դիրկս առնելով
Հողավարը տարի պէս-պէս ողբալով,
Պտղատու ծառի տակը թաղելով,
Անուշահոտ ծաղիկս թառամեց:

Վարօտը քաշելով 3 տարի,
Տունը սև հողից ծածկոցը քարի,
Վանչեցի որդեակ, ճամպա քեզ բարի,
Անուշահոտ ծաղիկս թառամեց:

Մեկիքսէթն եմ տխուր կ'ողբամ,
Դստրիկս քաղցր, ինքն Մարիամ,
Որդիս յիշելով տխուր կ'ողբամ,
Անուշահոտ ծաղիկս թառամեց:

ՈՂԲ ԱՌ ՈՐԳԻՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԳԵՂՈՒՍՏԵԱՆՅԻՆ ՈՐ Է ՀՈԳԵԳԻՐ.

2ի տեսայ կարօտալի փափագս,
Ո՛ւր ես քաղցրախօս սոխակ իմ բալայ,
Ո՛հ չի կատարուեց իմ նպատակս,
Ո՛ւր ես քաղցրախօս սոխակ իմ բալայ:

Հեռացել ես սէրս է միշտ հետդ,
Ուր տանեմ ծաղկանման հագուստդ,
Պատանքդ էք հարսնինքի փթեթդ,
Ուր ես քաղցրախօս սոխակ իմ բալայ:

Առանց քեզի ոչինչ է այս տունը,
Վերադ փառեցի զառով կերոնը¹⁾,
Հարսնիք, կ'հաշուի խելօք գիտունը,
Ընորհաւորեմ հարսնիքդ բալայ:

¹⁾ Մամբ:

Յանկացայ անունդ դնել մրուաթ¹⁾,
Գուցէ՛ Աստուած պահպանէր սալամաթ,
Մեծ պասը պահէինք եօթը շաբաթ,
Ռհ անէինք կարմիր Զատիկ բալայ:

Աստուած չէր պարզիկ ինձ մէկ դաւակ,
Քեզ ճարելով Աստուծուն կուտայի փառք,
Սիրելով հետդ կանէի կատակ,
Այժմ ինչ սրտով առնեմ ճաշակ բալայ:

Ռհ սրտիցս չի տամ որ մտնեմ տուն,
Քեզ համար դիշեր, ցերեկ շունիմ քուն,
Որին կտամ քեզ համար նախշած ձուն,
Արի մէկ անկ անենք Զատիկ բալայ:

Թէպէտ դու չէիր իմ գաւակ բնիկ,
Քեզ բալայ կրկանչէի Վարսենիկ,
Պատասխան կտայիր լեզուդ քաղցրիկ,
Արի պագնեմ քաղցր լեզուդ բալայ:

Յովհաննէսն եմ ես տխրալի կուլամ,
Հօրդ Զաքարիային միշտ սիրտ կտամ,
Մէրդ տալով ծնողքիդ կտամ խնամ,
Դու էլ արի ինձ տուր խնամ բալայ:

2ի բարկանաք եթէ կ'սիրէք ինձ,
Մելիքսէթն եմ ես տխուր մտկալից,
Չարադրել եմ ինձի էլ կսկիծ,
Այս տխուր ողբին ես էլ մասնակից:

1) Անգործ:

ԻՆՁԻՆՅՑ ԴՈՒՆԻՐ ՊԵՐՈՆ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԽՈՉՎԱՐՆՑԻՆ.

Կ'հեռանամ ես քեզանից,
Մ'նաս բարև իմ սրտակից,
Ա՛խ իմ սիրական կողակից,
Մ'նաս բարև իմ սրտակից:

Բաժանում ենք մեծ տանջանքով,
Մէկ զմէկուց կասկածանքով,
Վերադառնամ ողջ պարծանքով,
Մ'նաս բարև իմ սրտակից:

Օտարութեան մէջ տանջանքս,
Ա՛խ, կանցնի զուր իմ կեանքս,
Զ'գիտեմ ինչ է պարծանքս,
Մ'նաս բարև իմ սրտակից:

Անուշ հոտոյ իբրև մէկ կինձ,
Ջուտ չի մոռանաս էլ զու ինձ,
Կ'խնդրեմ միշտ յիշիր ինձ,
Մ'նաս բարև իմ սրտակից:

Կեանքս մաշեց ձեր սիրոյ սուր,
Լալին աչքերս եղաւ կուր,
Երախերքս էլ միշտ ախուր,
Մ'նաս բարև իմ սրտակից:

Ինձ դիւր չի գալ օտար օգը,
Զեմ իմանում ձեր խորհուրդը,
Ինձ կ'մաշէ ձեր կարօտը,
Մ'նաս բարև իմ սրտակից:

Ա՛խ աննման իմ նազելի,
Մուշկու ամբար ես գովելի,
Միշտ կուլամ ես էլ խղճալի,
Մնաս բարե իմ սրտակից:

Խորհուրդ չի տաս մեր ներհակին,
Կուզեն աջուել մեր պտակին,
Միշտ կ'սպասեմ ձեր նամակին,
Մնաս բարե իմ սրտակից:

Միշտ կը վառուեմ իբրև տաք բոց,
Իմ տեղս էլ ուրիշ ժամկոշ,
Տանս մէջը միշտ լաց ու կոծ,
Մնաս բարե իմ սրտակից:

Յարուժիւնն եմ ես տխրալից,
Բաժանմունքներս մեզ կսկիծ,
Ինձ սպասիր իմ կողակից,
Մնաս բարե իմ սրտակից:

Մեծ տանջանքով շարադրեցի,
Ես ձեր մէջը սէր ձգեցի,
Մելիքսէ՛մն եմ Ղարաբաղցի,
Մնաք բարե իմ բարեկամք:

ԲԱԺԱՆՈՒՄՆ ԹՈՓՏԻԻՅ.

Կհեռանամ ես քեզանից,
Մնաս բարե խաղաղ Թոփախի,
Միամիտ չեմ ես իմ տնից,
Մնաս բարե խաղաղ Թոփախի:

Բարի տեսայ ես քո բանքդ,
Թուով ութը հարիւր են տունքդ,
Թող բազմանան բնակիչքդ,
Մնաս բարև խաղաղ Թովտի:

Քո տխրութեամբ ես էլ լացի,
Փակուած վերքս մէջդ բացի,
Զգացմունքներ դիւք յօրինեցի,
Մաղթ յաջողուիլ խաղաղ Թովտի:

Ինձ յայտնի է փակդ, բացդ,
Անուշ կերայ ես քո հացդ,
Ուրախութեան փոխուի լացդ,
Մնաս բարև խաղաղ Թովտի:

Ինձ խոցեցիր սիրոյդ կամով,
Հացդ քաղցր, ջուրդ համով,
Միշտ չէն մնաս երկու ժամով ¹⁾,
Մնաս բարև խաղաղ Թովտի:

Խնդիրքս չէ կեղծ պարծանքով,
Կ'խնդրեմ Տէրին կամքով,
Վարժատունդ լի մանկունքով,
Մնաս բարև խաղաղ Թովտի:

Նախագահներ հայր կոչեցի,
Աղաներուն ազաչեցի,
Որ օգնեն ինձ կտոր հացի,
Մնաս բարև խաղաղ Թովտի:

Խոնարհութեամբ եմ համուկել,

¹⁾ Ժամ կը նշանակէ եկեղեցի:

Ողորմութիւն չեմ ժողովել,

Այլ իմ քրտինքս եմ լիզել,

Մնաս բարև խաղաղ Թովտի:

Քահանաներ օծեալ կարգով,

Ժողովուրդներդ մեծ փառքով,

Երիտասարդք բարի վարքով,

Մնաք բարև իմ բարեկամք,

Մնաս բարև խաղաղ Թովտի:

Իմ սիրտս միշտ քեզ հետ զիւզէ,

Քեզնից բաժանուելը չի ուզէ,

Հայրենիքս ինձի կուզէ,

Մնաս բարև խաղաղ Թովտի:

Ես քո մէջդ անփորձ կացի,

Երև տարի կեանք անցուցի,

Բաժանուելով տխուր լացի,

Մնաս բարև խաղաղ Թովտի:

Տուր օրհնութիւն որ ճամպորտ եմ,

Օտար երկրից ես մէկ որբ եմ,

Մելիքսէթն եմ քեզնից գտն եմ,

Մնաս բարև խաղաղ Թովտի:

1898 թ. Ներքին Թաղավարդ էի և բանայնում էի իմ
ղալայնութեան արհեստս. մի կիրակի առաւօտ ժամ էի
զնացել. ժամից յետոյ երբ որ եկեղեցուց դուրս եկանք
ժամի գրան կանգնած էին երկու Հայաստանցի ազքատ-
ներ, նայեցայ դրանց վրան, թէպէտ ձեռքիցս բան չեկաւ,
բայց սրտիս վրայ զրոշմունց մի տխուր անցք այդ խեղ-
ճերու զէմքից: Այս մտատանջութեան մէջ էի մէկ էլ տե-

սայ որ նոյն զիւղի բնակիչ Միրայէլ Առստամեան Չահրմանեանցը հրաւիրեց ինձ և տէր Հմայեակ Գասարեանցին զնալու իրանց տունը, թէպէտ գնացի, բայց սրտիս մէջ տանջւում էի, ինչ արած որ միջոց չունէի բերան բանալ, վերջապէս այս մարդու տան թէյ խմեցինք, յետոյ բերին արաղ (օղի) և թերախորով ձուաներ, մարդը մէկը այդ էլ վերջացնելուց յետոյ, քահանան սկսեց իւր հոգւոցը և պահպանիչը ասել, յետոյ առաջարկեց ինձ ասելով. «Ես քահանայ եմ և իմ պարտաւորութիւնս կատարեցի. դու էլ քո շնորհքովդ կարողանում ես մէկ բան խօսայ այս տան վրայ, ևս էլ ամաչելով տէրտէրից կարճ խօսեցայ»: Այսպէս՝

Կան աշխարհիս մէջ մարդիկ գանազան,

Կեցցէ տունս այս անփորձ յաւիտեան,

Ոմանք աշխատաւոր, ոմանք անբան,

Կեցցէ տունս այս անփորձ յաւիտեան:

Դիւր կը դայ աշխատասէրի համբ,

Կ'համբերեմ սրտիս մէջ սիրոյ կամբ,

Ոչինչ է ուտելով կեղծ բարեկամբ,

Կեցցէ տունս այս անփորձ յաւիտեան:

Ոչինչ է արբենալ թանգ է սէրը,

Հառաչում եմ չկայ սիրոյ ընկերը,

Որ օգնէ փնտրել հայ եղբայրները,

Կեցցէ տունս այս անփորձ յաւիտեան:

Այս է միշտ ազդի մէջ սարսափելին,

Հիւր կ'կանչին քահանան ու պելին ¹⁾,

Չեն նայիլ փորը քաղցած աղքատին,

Կեցցէ տունս այս անփորձ յաւիտեան:

¹⁾ Կնքահար:

Քահանան է միշտ մեր մեղաց սրբիչ,
Որտեղ նստի, պարզեն է պահպանիչ,
Ղալայչի դիտմամբ ձեռդ առ զրիչ,
Կեցցէ տունս այս անփորձ յաւիտեան:

Երանի մարդոյն այն որ... կ'տիրէ ¹⁾,
Երեք դօշը անողջանայի ցաւ է,
Միքայէլ դու էլ հայ խեղճին սիրէ,
(Որ) կեցցէ տունս այս անփորձ յաւիտեան:

Անացէք տէր հայր ո՞վ է մեր արմատը,
Որ չի լսիր մեր ազադակն ու դատը,
Կեանքս մաշեցին այն երկու աղքատը,
Կեցցէ տունս այս անփորձ յաւիտեան:

Ձգացի ոտանաւորս յարմար,
Միտքն գիտեմ ես շարածիս բարբառ,
Մելիքսէ՛մն եմ վախկոտ, պրշով տկար,
Կեցցէ տունս այս անփորձ յաւիտեան:

Ներքին Թագավարգու ծխական քահանայ, որի անու-
նըն էր սկզբից Բեկլար, կարգուեց 1877 թ. Սեպ. 18-ին,
քահանայ ձեռնադրուեց 1878 թ. Հոկ. 23-ին և անուանե-
ցին Հմայեակ: Օծեալ թուից մինչև 1898 թ. այս 20 տա-
րուայ ընթացքում, ինչ կեանք որ վայելել էր իւր տիրու-
հու հետ, բոլորից զրկուեցաւ կորցնելով իւր կինը, իւր
աչքի լոյսը, կորցրեց իւր սրտի փափազը և ուրախութիւ-
նը փոխուեց տրտմութեան: Չարաթ Առաքելոց տօնին
1898 թ. Նոյ. 28-ին, այս տեսակ ողբ կարդացի՝

¹⁾ Կարողութեան չափ:

ՈՂԲ ՈՒՐ ԿԳՆԱՍ.

Ուր կ'գնաս յարգելի տիրուհին,
Ասա ինձի յետ պիտ դառնաս կրկին,
Ինձ էլ արիւր տմանց նման նմին,
Թէ կ'խղճաս, յետ պիտ դառնաս կրկին:

Ինձի պատշաճ չէ մէկ էլ կարգուել,
Ոմանց նման վարդարուել ու սարքուել,
Ահա կ'վազեն աչքիցս սէլ, (անձրևի յորդ տեսակը)
Ասա ինձի յետ պիտ դառնաս կրկին:

Կեանք վայելամ քեզ հետ քանի տարի,
Մեռնիլդ լսողը կ'զարհուրի,
Չունիմ օգնական ինձ միսիթարի,
Ասա ինձի յետ պիտ դառնաս կրկին:

Սկզբից իմ անունս էր Բեկլար
Այժմս Հմայեակ եմ ինքս անճար,
Տասնամեայ Սաթեհիկն չէ տան տար,
Ասա ինձի յետ պիտ դառնաս կրկին:

Տիրուհին էիր անունդ Ջառի,
Չուշանը թող տունդ կառավարի,
Արտաշն կուլայ մայրիկ չի ճարի,
Ասա ինձի յետ պիտ դառնաս կրկին:

Չուշանն էլ որ ժամանակաւոր է,
Թէկուզ հաց, ջուր տալու էլ սովոր է,
Մի՛թէ եօթը որբերուդ միշտ աէր է,
Ասա ինձի յետ պիտ դառնաս կրկին:

Ինչպէս զիմանամ երեխանց լացին,
Օտարութիւն վնալդ զգացին,
Ինձ հետ ողբերկութեան ձայն տարածին,
Ասա ինձի յետ պիտ դառնաս կրկին:

Յովհաննէսն շի գիտէ քեզնից լուր,
Նամակիս թող նայէ աչքերն սուր,
Որդի մայրդ մեռաւ մենք ենք տխուր,
Ասա ինձի յետ պիտ դառնաս կրկին:

Համազասպն Ըննէն փոքր քոյրդ,
Որք մնալով կորուցին ձեր մայրդ,
Յուսահատուած շինքը ծուռ հայրդ,
Կասէ մօրդ յետ պիտ դառնաս կրկին:

Լաւ տիրուհի էիր քո տան մասի,
Քո յետեւտ ոչ որ շի բամբասի,
Ջուտ յետ դարձիր մանուկդ կ'սպասի:
Ասա ինձի յետ պիտ դառնաս կրկին:

Գործել ես գորգեր, տունդ է լիքը,
Քեզ հետ տանել չ'կարացիր մէկը,
Այսուհետ չուզեմ աշխարհիս փառքը,
Ասա ինձի յետ պիտ դառնաս կրկին:

Քաժանուեցանք Աւաքելոց տօնին,
Ո'հզի վկայ պատարագիչը բեմին,
Կուլայ նորածինդ լաց ինձի կրկին,
Ասա ինձի յետ պիտ դառնաս կրկին:

Քահանայ եմ անունս Հմայեսով,
Կուլամ, կ'ողբամ իմ խորհուրդս փակ,

Ո՞վ է եօթն օրուայ մանկանդ դայնակ,
Ասա ինձի յետ պիտ զառնաս կրկին:

Մեկիբսեթն եմ ես վանկ-վանկ շարած եմ,
Ընդունիր, որ հացդ շատ կերած եմ,
Ինձանից նուէր ողբս տարածեմ,
Ասա մեզի յետ պիտ զառնաս կրկին:

1899 թ. Փետր. 27-ին օրն շարնթ Բարուայ մօտ գտնուող Բալխանի էի. երևեց ինձ զանազան շարժումներ՝ իմ ականջներս լսեցին ուրախութեան ձայներ, որ երգում էին թէ այսօր մեզ բարիկենդան է, ես էլ ուշքս ու միտքս ձգել էի զբանց վրայ, մէկ էլ յանկարծ լսեցի ողբերկութեան աղաղակներ, սարսափելի էր ինձ այդ ժամանակ, մի սառսուռ ջերմ ու զոդ ընկաւ իմ սրտի մէջ, երբ յետ նայեցայ՝ տեսայ մի խումբ երիտասարդներ, մի գեղեցիկ երիտասարդի—(որ գոյնը փոխուել էր մեռելի գոյնի), որի մի թիւր կտրած, արիւնաթաթախ, իւր եզրօր ձեռին, միւսներն էլ վիրաւորին շրջապատած ողբերկութեամբ տանում էին հիւանդանոց: Ես հարցրի զբա պատճառը, ինձ պատասխանեցին որ՝ «զա մարդ չէ, այլ Բալխանու բոլոր վաստակը». այնքան աշխատաւոր էր: Խեղճի թիւն ընկել էր մեքենայի տակը ու կտրուել, որ 2 կամ 3 ամսից յետոյ պէտք է ամուսնանար՝ որի նշանածը արդէն սպասում էր նրան: Ես էլ անգործ էի, առաւօտը վեր էի կացել տխուր, ինքս ինձ միտք անելով՝ մեղայ կոչեցի Աստուծուն՝ զբլով 6 տուն ոտանաւոր՝ վերջում՝ կոչելով. «Մեղայ քեզ Աստուած»:

Առաւօտ տխրուած եմ վեր կացել,
Պատճառն ինչ է մեղայ քեզ Աստուած,
Ինքս ինձի ողբերկութեամբ լացել,
Բայց..... պատճառը ինչ է մեղայ քեզ Աստուած:

Ասացին այսօր է բարիկենդան,
Ոմանք մեծ ուրախանալ սկսան,
Ոմանք էլ մեծ տխրութեան մէջ ընկան,
Բայց..... պատճառն ինչ է մեզայ քեզ Աստուած:

Անթիւ մարդ կայ քեզնում Բալախանի,
Որը անգործ, որը թեր կտրած,
Քամբախտին ¹⁾ բարիկենդանն ինչ անի,
Բայց..... պատճառն ինչ է մեզայ քեզ Աստուած:

Որոնց ընտանիքներն են քաղցած,
Իրանք էլ այստեղ անգործ մնացած,
Ընկերքը ուրախ, ինքը չի ուտիլ հաց,
Թէ պատճառը ինչ է..... մեզայ քեզ Աստուած:

Եղած վատակներս տանք խորակի ²⁾,
Այսօր շարաթ է վաղը կիրակի,
Որն էլ երեխանց կ'վտափագի,
Թէ պատճառը ինչ է..... մեզայ քեզ Աստուած:

Մեկիքսէթ դու էլ լեր ընկերակից,
Տխուր անօգնականների շարքում,
Զրկուած ես ընտանիքից—վատակից,
Թէ պատճառը ինչ է..... մեզայ քեզ Աստուած:

ՈՐԳԻՆ ՆԵՐՏՆՈՒՄ Է ՄՅՐԻՑ ՈՒՐ Ե ՆՇՐԹՈ.

Ասէ որդին՝ Մայրիկ ջան բա՛ն սրտեզ է իմ հայրս,
Ցուցուր ես ինքս ուզում եմ նրան,
Զի արժեկ այսպէս վաճաճ մնալս,
Չիմի սաստիկ փնարում եմ ես նրան:

¹⁾ Գժբախտ:

²⁾ Կերակուր:

Ասէ մայրն՝
Որդի նա ինքն արհեստաւոր էր,
Յտարութիւն գնաց էլ չի եկաւ,
Նա միշտ գնալ ու գալը սովոր էր,
Յտարութիւն գնաց էլ չի եկաւ:

Որդին՝
Ինչո՞ւ այդպէս տան վրայ չունէր սէր,
Ասա ինքն էր ինչ արհեստի տէր,
Մեզի թողեց անօգնական անտէր,
Իմացրու ես ուզում եմ նրան:

Մայրը՝
Մի գնար որդի, մի քիչ սպասիր,
Նա ինքն էր արհեստով որմնադիր,
Զրջելով գուցէ նրան չի գտիր,
Յտարութիւն գնաց էլ չի եկաւ:

Որդին՝
Ինձ ստիպում է ծնողաց սէրը,
Բա՞ շեռ ճանաչում նրա ընկերը,
Հարց կառնեմ բոլոր որմնադիրները,
Թոյլ տուր գնամ, ուզում եմ ես նրան:

Մայրը՝
Որդի դու մի բաժանուիլ մեզանից,
Նա ինքն գրկուել է այս աշխարհքից,
Ինքդ մխիթարուիր Աստուածանից,
Յտարութիւն գնաց էլ չի եկաւ:

Որդին՝
Մայրիկ չի գիտեմ ինչ է ասածդ,
Որտեղից լսեցիր այդ կասկածդ,
Ճիշտ խոստովանուիր դու այդ լսածդ,
Թոյլ տուր գնամ, ուզում եմ ես նրան:

Մայրը՝
Արևիդ մատաղ քո մայր նախշունը,
Գու՛ր ես մնացել նրա խնդումը,

Հայրդ մեռել է Բաքուայ հողումը,
Օտարութիւն գնաց էլ շի եկաւ:

Որդին՝ Աւագն եմ իմ հօր յիշատակը,
Պիտի գտնեմ ամփոփուած դիակը,
Քար քցեմ, վրան գրած իւր կտակը,
Թոյլ տուր զնամ, ուզում եմ ես նրան:

Մի՛թէ սրանից աւել դառն կսկիծ կայ ոչ,
Բաքուում մեռնող շատերի արիւնը կայ ոչ,
Մեկիքսէ՛ծ դու էլ օտար տեղ կը մեռնիս,
Որդիդ զինտրելով քեզի եմ գտնէ, եմ ոչ:

Եղբայր զարթիր վեր կաց գործիդ գնայ,
Մտքով քունը ի գուր կ'մահանայ,
Որ մէկն էլ դառը քնով վէրք կ'ստանայ,
Հայ ես զարթիր վեր կաց գործիդ գնայ:

Այդպէս պինդ քնել ես դառն մտքով,
Ինչու ան ես քաշում ծանր վէրքով,
Դու միշտ շարունակիւր տէրին կամքով,
Խեղճ ես զարթիր, վեր կաց գործիդ գնայ:

Դու կիսակատար մի թողիլ բանդ,
Մօտդ նկատող կայ փոխուած գոյնդ,
Կ'բամբասեն անմիաբան խումբդ,
Հայ ես զարթիր վեր կաց գործիդ գնայ:

Այդպէսը եղել է քանի քանիսը,
Ջուրը սր մէկ տեղով անցած լինի,
Յոյս կայ այնտեղով մէկ էլ անցնի,
Որբ ես զարթիր, վեր կաց գործիդ գնայ:

Ա՛խ քաշելով արտասուք մի թափիլ,
Գու պատահմամբ փորձով մի սարսափիլ,
Քանի դար պէտք է քաշի տանջանքըդ,
Յոյս Տէրին գարթիր վեր կայ գործիդ զնայ:

Մելիքսէթ դէմդ շատերն ունին վէճ,
2' գիտես ինչ կայ հօրեղբօրցդ սրտի մէջ,
Պինդ քունես, աշխատիր դու էլ գարթիր,
Գիտակատար գործերդ շարունակիր:

ԳԵՐԲԵՆԳՈՒՆ ԸՌՔՁ ԺՈՎԻ ԸՓԻՆ. 18 $\frac{6}{14}$ 99 ԸՄԻ

Ծովակ դու աչքիս լաւ չես երևում,
Գուցէ Հայիս կլանել ես ուզում,
Թշնամի չես, լուացուել եմ ուզում,
Ինչո՞ւ որբիս կլանել ես ուզում:

Ալիքներդ բարձրանում են սաստիկ,
Ըլուտ կ'քաշեն ներս, թէ լինեմ մօտիկ,
Չես անիլ Հայիս ազաչանքին մտիկ,
Ա՛խ անճարիս կլանել ես ուզում:

Քանի որ ես գալիս եմ քո ափը,
Գուալով վրաս ես դցում սարսափը,
Չես լիշում Հայերուս նախկին վէպը,
Ա՛խ անտէրիս կլանել ես ուզում:

Զօրեղբ տկարի վրան չի գնալ,
Միթէ ջրերդ գուլթ չեն ունենալ,
Լողալ գիտէի չէի վախենալ,
Կ'փոխուի դարը, այսպէս չի մնալ:

Գաղաչեմ ինձի հետ էլ արն դու սէր,
Ինչպէս սիրում ես զանազան ազգեր,
Հայն էլ ունէր վրադ շոգեկներ,
Հիմի չի ունեն տեղերն է աւեր:

Ծովակ ինչ վատութիւն տեսար Հայից,
Քանի Հայ խեղտեցար առաջ ասկից ¹⁾,
Ահա ողբում եմ, շունիմ ողբակից,
Մխիթարելու տեղ, խեղտել ես ուզում:

Ծովակ Հայերէն խօսիր հասկանամ,
Ուզում եմ հետդ բարեկամանամ:
Գուցէ այնպէս լուր տաս ուրախանամ,
Սպասիր մի կլանիր անխնամ:

Քիտես որ իմ սրտիս մէջ կայ կսկիւծ,
Ալիքներդ ինձ հետ եղան ողբակից,
Ծովակ երբ պէտք է փոխուի դարբ,
Որ ուրախանայ մեզ պէս անճարբ:

Մեկիքսէթն եմ ծովակիդ սիրահար,
Սպասեցի պատասխան չի տուար,
Հայ եմ յոյսս կտրուած ես անճար,
Էլի ինձի կլանել ես ուզում:

Ծովը գոռաց..... ալիքներս պսակ է,
Չատ մարդ գլխին դնել կ'փափաղէ,
... համար համբերելը կեանք է,
Զեմ կլանել մի վախենալ ինձնից:

Էլ չեմ շրջիլ ես ինքս քարէքար,

¹⁾ Սրանից:

Գու որ ինձ համբերելու խրատ տուար,
Հանգստացիր տեղդ դու բարի խաղաղ,
(Ես) գնամ մնաս բարե ծովակ եղբայր.....

ՃԵՆՆՊԵՐՀՈՐԳՈՒԹԻՒՆ ԺՈՎԻ ՎԲԵՑ 18 $\frac{6}{21}$ 99 ԱՄԻ.

Չողենաւում վերադ նստամ ծովակ,
Չեմ իմանում լամ թէ խնդամ ծովակ,
Հայ եմ ինձի շունիմ մի օգնական,
Խօսիր դու իմ հետս օտար ծովակ:

Մօտս շատ կան տեսակ-տեսակ մարդիկ,
Ուշքս դնաց մէկը չի արաւ մտիկ,
Երանի էր մէկը լինէր տաճիկ,
Թռուած գոյնով վերադ ողբամ ծովակ:

Ասին՝ пароходъ начиналъ качка,
Ասի՛ ինձի ջուր տուէր մի ложка,
Այստեղ Հայ չի կայ ինձանից բաշկայ ¹⁾,
Բացալըրի այս փակ խօսքը ծովակ:

Ինձի ասել չուզէին էրմանին ²⁾,
Ես լեզու չ'գիտէի բնաւին,
Ինքները կասէին ու լսէին,
Ես ինքս տխուր ու մունջ լալ ծովակ:

Ալիքներդ վայ-վուշ, ջուրդ կապոյտ,
Ինձ ասին. «күда пойдешь» ասի тутъ,
Կարծեմ ասածիս մէջ կար փակ խորհուրդ,
Սիրտ ու անունս սե անտակ ծովակ:

¹⁾ Բացի:

²⁾ Հայ:

Ծովակ ես և զուն ողբամք որբի պխուն,
Մենք ողբում ենք արթուն որբն է միշտ քուն,
Արի կողքին խթենք, որ լինի զարթուն,
Գնացէ ինքը իւր համար ողբայ ծովակ:

Իննըսուն իննը թիւ ես Գերբենդից,
Եղբայրս նամակ ստացաւ տնից,
Պատուտելով թագցրեց ինձանից,
2' գիտեմ ինչ կար մէջը տխուր ծովակ:

Ամսոյս 21-ին ճամպայ ընկամ,
Ուզում եմ ես որ հայերէն ողբամ,
Ընկերքս բոլորն են անխնամ
Գու եզիր ինձ հետ ողբակից ծովակ:

Մեկիքսէթն եմ միտքս մոլորուած,
Անունով հայ եմ սրտով տխրուած,
Ծովակիդ հետ ողբամ վիզս ծռած,
Գնացէ տաս ինձ ուրախ լուր ծովակ.....

ԺՈՎԻ ԵՐԵՍԻՆ ԵՐԿՐՈՐԴ ՕՐԸ.

Աղաչում եմ ինձի լսիր խոր ծովակ,
Բան եմ ասում պատասխանս տուր ծովակ,
Հայրենիքից ինձի եկաւ հուր, ծովակ,
Առաջ քայլէ որ եղաւ մէկ օր ծովակ:

Լաւ կ'զովեմ ինքս քո դառը ջուրը,
Կուզես բացատրեմ այս եկած հուրը,
Գրել են թէ քեզի տանի սև ջուրը,
Կուզես ինքդ բացատրիր լուռ ծովակ:

(Այս) միջոցիս ոչ խելօք եմ ոչ սարսաղ ¹⁾ եմ,
Ուշքս վերաս չէ քեզի դանդաղ նայեմ,
Ջուրդ անուշ չէ որ բերանս ցայեմ ²⁾,
Ողբով արտասուք վերադ թափեմ ծովակ:

Ինձ հետ չես խօսում, ո՞վ է սիրահարդ,
Քո լոկ քամի խաղրիդ ³⁾ ու կիլավարդ ⁴⁾,
Դուռ մի բանալ որ մտնին քո յատակդ,
Որ չի թողնեն մեզ տեղ անհաս ծովակ:

Մեկիքսէթն եմ ես այսբան կաղաչեմ,
Սրբի տեղ ձեռս առնեմ ջուրդ պագնեմ,
Ձուտ տեղ հասցուր կողակցից չի ամաչեմ,
Գնացէ սգաւոր է կամ տխուր ծովակ:

ՄԱՅՐ ԶՈՒՆԻՄ, ՅԵՏՆԱՄԱՅՐ ՈՒՆԻՄ.

Փառք Տէրին զըռթեան վրայ սէր ունիմ,
Բայց որը եմ ծնողաց կողմից մայր չունիմ,
Փառք Տէրին ծնող Աստուածամայր ունիմ,
Բազմած ընդ հօր Ստեղծող Յիսուս Հայր ունիմ:

Ձատերն ինձի պէս յետնամայր ունին,
Բայց օրերը կանցուցանեն ծեծք ու վանգով ⁵⁾
Որդկանց վրայ սրտընեբումը գութ չունին,
Բազմած ընդ Հօր Ստեղծող Յիսուս Հայր ունիմ:

¹⁾ Խելագար:

²⁾ Ողողեմ:

³⁾ Քամիների անուններ են, որ

⁴⁾ Ժող. աւանդութիւնների մէջ պահուած է:

⁵⁾ Սաստիկ ծեծ:

Որբերի օրերը սե, սրտերը ժանգոտ,
Գլուխները անլուայ, հերերը հանձոտ,
Փորերը քաղցած, պատշէճ չէ ուտել խոս,
Ասոնց բազմած ընդ հօր Յիսուս Հայր ունին:

Գառն արտասուքով կուլան բոլոր օրը,
Մտածելով գանգատուիլ իրանց հօրը,
Չեն լսած մայրը մօրը, հայրը հօրը,
Հօրից մխիթարուելու տեղ, ապտակ ունին:

Հեղինակ քո գլուխդ էլ եկած է,
Լեզուդ խօսում է, բայց սիրտդ փակած է,
Բաց բերանդ կամ գովէ կամ անիծէ,
Որբերու խեղճ գրութիւնները տարածէ:

Մելիքսէթն եմ կ'գովեմ յետնամօր լաւը,
Կ'սիրեն որբին երկաթէ մշաւը ¹⁾,
Երեսանց սիրող, բայց խաբտող տակաւը ²⁾,
Սատկի այսպէս դառը կաթնատու կովը:

ԶԻՆՈՒՈՐԸ ԲԱՐՆԻՈՒՄ Է ԳԱՐՆԱՆԸ.

Պարուն զինուորիս բարով ես գալիս,
Որը խնդում է որն էլ լալիս,
Ծերուկ մայրիկս թողամ ողբալիս,
Գարուն զինուորիս բարով ես գալիս:

Առջես ունիմ շատ տխուր անցքեր,
Տխուր վիճակիս ես չունէի սէր,

¹⁾ Ունելիք:

²⁾ Տակաւը խաբտել կնշանակէ ներքեկից շարշարել:

Թէ ողջ վերադառնամ ես պտղաբեր,
Յայնժամ կ'յիշեմ բարով ես գալիս:

Բախտս որոշեց ես զինուոր գնալ,
Ճակատագիրս այսպէս էր գրեալ,
Մխիթարուիբ մայրիկ մի տրտնջալ,
Գարուն զինուորիս բարով ես գալիս:

Բախի ¹⁾ թող խմեն իմ եղբայրներս,
Բաժակ բռնելով յիշեն անցքերս,
Զիս չի օգնեցին վէրքոտ ոտներս,
Գարուն զինուորիս բարով ես գալիս:

Խրաց կ'կենամ ես վատ գործերից,
Որ հեռանամ իմ բարեկամներից,
Ո՛հ բաժանուեցայ եղբօր ու մօրից,
Գարուն զինուորիս բարով ես գալիս:

Ել չեմ պարապիլ որմնադիր արհեստով,
Կ'պարապիմ տէրութեան կարգով,
Աղօթիբ մայրիկ հոգւով (ու) սրբով,
Գարուն զինուորիս բարով ես գալիս:

Լաւ կ'ծառայեմ իմ տէրութեանս,
Լեզուս ինձ բաշած տկարցած ձայնս,
Փափագուած մօրս, եղբօրցս ու տանս,
Գարուն զինուորիս բարով ես գալիս:

Խմբով հեռանում ենք հայրենիքից,
Դէհ մնաք բարով մեր ընկերակից, (ք)
Ողջ վերադառնալն է Տիրոջ կամքից,

¹⁾ Օգիւ

Գարուն գինուորիս բարով ես գալիս:

Գարրիէն եմ ես Գարրիէլեանց,
Ես ինքս եմ քսան ու մէկ ամաց,
Բերնիս ժպիտ, տխուր աչքերս թաց,
Գարուն գինուորիս բարով ես գալիս:

Մելիքսէթն եմ ես քո եղբայրդ,
Կ'մխիթարեմ տխրուած մայրդ,
Խմբերուդ ծագուի լոյս ու բարի օդ,
Ստեղծող Յիսուս լինի ձեզ միջնորդ:

ԶՈՒՆԻՄ ԸՆԿԵՐ ՈՐ ԸՆԳՈՒՆՈՒԻ ՀԱՉԱՐԻ ՄԷՋ.

Մարդ չեմ որ ունենամ ընկերաց մէջ վէճ,
Մեղքի կրակով այրուեմ եմ ինքս անչէջ,
Թէպէտ մեղաւոր եմ և աղքատ ինքս,
Զունիմ ընկեր (որ) ընդունուի հազարի մէջ:

Ղալայչի եմ ածգիքներս ¹⁾ ժանգոտ,
Անձամբ ես ոչ առողջ եմ և ոչ բորոտ,
Ընկեր կայ որ արժան է նրա ուտիլ խոտ,
Զունիմ ընկեր (որ) ընդունուի հազարի մէջ:

Պատահել եմ մէկին սիրտն է նախանձ,
Յուզայի պէս հոգին զրկող, սիրող գանձ,
Բնութեամբ սատանայ է պաշտպանող անձ,
Զունիմ ընկեր (որ) ընդունուի հազարի մէջ:

Այսքանն էլ շատ է թէ որ իմանաս,

¹⁾ Ղալայչու ժանգոտ գործիքներ:

Հեղինակ փոխարէնը լաւ կ'ստանաս,
Ընկերդ ժլատ անունը Մանաս,
Աստուած տայ համբերութիւն որ դիմանաս:

Ընկերն այն է որ ազգի ցաւ քաշէ,
Մելիքսէթ պահպանուիր կեանքդ մի մաշէ,
Ընկեր կայ որ լեզուն սուր, ինքն էլ է,
Այս քիչ գրուածքս նրան մեծ փեշքէշ ¹⁾ է:
1900 թ. Յունվարի 3-ին

ՆԱՄԱՆՈՎ ԽՅԱՆՏՈՒԹԻՒՆ ԵՐԿՈՒ ՍԻՐԵԼԵՆՑ ՄԷՁ.

Ասէ տղան՝ Հեռացել եմ ես քեզանից,
 Ինձ չես յիշում անգուլթ օրիորդ,
 Քեզ ընտրեցի բուրաստանից,
 Ինձ չես յիշում անգուլթ օրիորդ:

Ասէ աղջիկն՝ Այս ի՞նչ ձայն է որ կ'լսեմ,
 Ուր ես ինքդ գու խեղճ տղայ,
 Նամակովդ կ'բորբորուեմ,
 Ուր ես ինքդ գու խեղճ տղայ:

Տղան՝ Ինձ յաղթեցիր աչքով ունքով,
 Փայլուն դէմքով, քնքոյշ կեանքով,
 Քեզ սիրել եմ տէրին կամքով,
 Ինձ չես յիշում անգուլթ օրիորդ:

Աղջիկն՝ 2եմ իմանում ինչով յիշեմ,
 Օրերումս ես քնքոյշ եմ,

¹⁾ Նուէր:

²⁾ Եշիւ կ'նշանակէ նայել:

Քանի տարի ճամպագ եշեմ ²⁾,
Ուր ես ինքդ դու խեղճ տղայ:

Տղան՝
Այդ լսողը կ'սարսափի,
Չուտ կ'գամ կախուած է իմ քէֆի,
Թէ վերջը չի տայ խարարի,
Ինձ չես յիշում անգուլթ օրիորդ:

Աղջիկն՝
Այդ քո գրածդ մէկ բան չէ,
Մտքիս ճամպան այդքան լայն չէ,
Այդ ասածիդ միտքը ինչ է,
Ուր ես ինքդ դու խեղճ տղայ:

Տղան՝
Ո՛վ էր մեր միջի պառաւը,
Որ ճարել ես ինձանից լաւը,
Կ'այրուեմ սիրոյդ կրակովը,
Ինձ չես յիշում անգուլթ օրիորդ:

Աղջիկն՝
Իմ ծնողք Բաղալն ու Նանասին,
Նա էլ չի գալու ինձի ասին,
Խորհուրդ տուին մէկ ուրիշին,
Ուր ես ինքդ դու խեղճ տղայ:

Տղան՝
Մէկ տարի է քեզ սիրել եմ,
Նրա ձեռքից շուտ կ'խլեմ,
Մահանաս գիակիդ կ'տիրեմ,
Ինձ չես սիրում անգուլթ օրիորդ:

Աղջիկն՝
Առանց քեզի սև է օրս,
Ճիշտ կ'խօսեմ գիտէ Տէրս,
Տոմսակ գրիք դու իմ հօրս,
Ուր ես ինքդ դու խեղճ տղայ:

Տղան՝ Ես կ'զրեմ այդ տոմսակը,
Յայտնելով իմ նպատակը,
Յոյս կառնեմ սրտիս փափագը,
Ինձ չես սիրում անգուլթ օրիորդ:

Աղջիկն՝ Գրիր ծնողիդ թոյլ չ'տան,
Զի տանի ինձ անգուլթ դաժան,
Մահանամ էլ քեզ եմ արժան,
Ուր ես ինքդ դու խեղճ տղայ:

Տղան՝ Խօսում եմ հետդ սրտաբաց,
Ջնաթաղում ազմուկ ու լաց,
Թող չ'լինի մեր մէջ գգաց ¹⁾
Ինձ չես սիրում անգուլթ օրիորդ:

Աղջիկն՝ Մալազն եմ քեզ սիրեցի,
Գաղտնի նամակիդ տիրեցի,
Ծնողքիցս գաղտնի լացի,
Ուր ես ինքդ դու խեղճ տղայ:

Տղան՝ Չուտով կ'լինիս դու անլաց,
Խօսար դու հետս սրտաբաց,
Աւանեսն ²⁾ եմ Տէր-Յովհաննիսեանց,
Ինձ չես սիրում անգուլթ օրիորդ:

ՈՂԲ ՎԱՐԺԱՏԱՆ ՎՐԱՅ.

Մէկ բան եմ ասում դուք լաւ լսեցէք,
Մէկ տուն եմ շինում խորհուրդն իմացէք,

¹⁾ Համառօտ է կ'նշ. զղացմունք:
²⁾ Միկնայն Յովհաննէսն է:

Եթէ չի շինուի դուք հետս լացէք,
Կեցցէ ճշմարիտ մեռնի ներհակը ¹⁾:
Կեցցէ, կեցցէ, կեցցէ մեր նոր վարժատունը:
(Կեցցէ-ն կրկնել 2 անգամ):

Յկեղեցուն է այս նոր շինուածքը,
Մէջը կը վարժուին մեր երախերքը,
Գուզեն խափանել վարժատան փառքը,
Կեցցէ ճշմարիտ մեռնի ներհակը:
Կեցցէ, կեցցէ և այլն:

Լաւ գլուխ եկաւ այս ուսման տունը,
Չկարեց յաղթել դարով անքունը,
Մեզ չար կամեցաւ քանդեց իր տունը,
Կեցցէ ճշմարիտ մեռնի ներհակը:
Կեցցէ և այլն:

Ինքն Վեհափառ պատուիրեց շինել,
Մէկ քանի անձինք կուզէին քանդել,
Չկարողացան մեր խմբին յաղթել,
Կեցցէ ճշմարիտ մեռնի ներհակը:
Կեցցէ և այլն:

Քաղաքից եկաւ մէկ վարդապետ (ը),
Գուզէր միացնել մեզ նոցա հետ (ը),
Գուզէին ծեծել այն վարդապետը,
Կեցցէ ճշմարիտ մեռնի ներհակը:
Կեցցէ և այլն:

Սուրբ Ղևոնդ օգնեց շինել իր տունը,
Կարող է քանդել թշնամեաց տունը,

¹⁾ Չ'կամեցող:

Մէջը վարժաստան մտքով արթունը,
Կեցցէ ճշմարիտ մեռնի ներհակը.
Կեցցէ և այլն:

Երկու տարի է այս մահւան ¹⁾ կուզին,
Քայց էն միւսները շինուելը շուզին,
Որոնք ներհակ են ծով խորասուզուին,
Կեցցէ ճշմարիտ մեռնի ներհակը.
Կեցցէ և այլն:

Քշամիր կուզեն տալ ոտքի տակը,
Զ'կարեց յաղթել այն չար ներհակը,
Աւրել կուզեն առնելով բահակը ²⁾,
Կեցցէ ճշմարիտ մեռնի ներհակը,
Կեցցէ և այլն:

Ովք են շինելու, մարդկանց հորդորէչ,
Ինքն նախագահ խմբի մեղք սրբիչ,
Տարակոյս խմբին ճանապարհ ցուցիչ:
Կեցցէ ճշմարիտ մեռնի ներհակը.
Կեցցէ և այլն:

Կանչելով եկէք դուք Աստուածասէր,
Դպրոց շինելու տուէք մի նուէր,
Անուս չի մասն միշտ մեր մանուկներ,
Կեցցէ ճշմարիտ մեռնի ներհակը.
Կեցցէ և այլն:

Խումբը որ կազմուեց մէկ կարճ միջոցաւ,
Այս փոքրիկ խմբից շատ փող գոյացաւ,

¹⁾ Թաղ:

²⁾ Բահը:

Մեր փոքրիկ խմբին ունէր սրտացաւ,
Կեցցէ ճշմարիտ մեռնի ներհակը,
Կեցցէ և այլն:

Գպրոցը անփորձ շինուեց վերջացաւ,
Վարժուելու մանկուեք մէջը լցուեցաւ,
Չկայ այսուհետ ոչ մի սրտացաւ,
Կեցցէ ճշմարիտ մեռնի ներհակը,
Կեցցէ և այլն:

Չուտ գլուխ եկաւ չ'քաշեց տարի,
Այնպէս գեղեցիկ կարծես սաղ ¹⁾ քարի,
Մէջը մանուկներ ուսանին բարի,
Կեցցէ ճշմարիտ մեռնի ներհակը,
Կեցցէ և այլն:

ԳԼԻՆՆՈՒԹԻՒՆ Ս. ԵՐՐՈՐԳՈՒԹԵԱՆ՝ ԱՌԵՆՅ — Ե.Բ.

Տեսի երեք զօրեղ լոյս կից էին,
Թուեց թէ երեքի հիմքն մէկ էին,
Զօրեղները պէս-պէս կ'կոչուէին
Իսկ իրենց լոյս գործքերը մէկ էին:

Մէկը կերպ ունէր ինքն մեծ լոյսի,
Իսկ միւսը կերպ ունէր ուղիղ կոյսի,
Երրորդը խիստ ուղիղ քննիչ էր,
Լոյս ու կոյս հոգիք կ'քննէին:

Որոնք լուկ մտքով մեղքի տէր էին,
Հոգիքը մեղքի բոցով կէրուէին,

¹⁾ Ողջ:

Որոնք լոյս Հոգւով սուրբ սէր ունէին,
Վերին գորեղք սրին կ'սիրէին:

Որը ուղիղ է ինքն սուրբ Հոգւով,
Որը ճիշտ խօսող ուղիղ գործքով,
Որը պիղծ գործը մերժող սուրբ սրտով,
Երեքը գորեղք ճիշտերոյս տիրող:

Կլեկչի ¹⁾ նստել ես մտքով տխուր,
Ուրիշների դէմ կ'խօսիս լեզուդ սուր,
Հողիդ ուղղելու Տիրոջ ճիշտ խօսք տուր,
Մեղքերդ կշսելով կ'զրէին:

Տեսէք որ ողբում եմ ինքս ինձի,
Զի թողնում դինջ ²⁾ պիղծ միսս ³⁾ ինձի,
Միսս հող է, պէտք է հոգիս ինձի,
Մեկիքսէ՛ծն եմ գործքիս ⁴⁾ կ'կոչէին:

**ՆՈՒՆԻ ԲԵՆԷՔՍԻԹ ԳՆՐԹԻԼԵՆՆՅՆՆ՝ ԳՆՐԹԻԼ ԸՌՏՏԻՋԵԼՆ
ՋԼԲՈՒՄԵՆՆԻՑ.**

Մեկիքսէ՛ծը Ղարաբաղցի,
Բնաւորութեամբ շատ քաղցրացի,
Թափառում է անտուն անտէր,
Նրա սիրտն է միշտ անպէհեր:

Ըստ երկրներ ման եկել է,
Ըստ օգուտներ վերցրել է,

¹⁾ Միւնոյն զայլին:

²⁾ Տեղական լեզուով հանդիստ:

³⁾ Այսինքն մարմինս:

⁴⁾ Այսինքն գործքիս համաձայն կ'կոչէին:

Գրանով նա զարգացել է,
Եւ ամենուն զարմացրել է:

Եթէ ուսման կողմից քննենք,
Գնացէ ո՛չ շատ բան գտնենք,
Եթէ բնական կողմից քննենք,
Նրա վրայ կ'զմայլենք:

Մելիքսէթը աստանդական,
Իւր ընտանեաց բարոյական, (պարտական)
Իւր մտածմունքն է ընտանիքը,
Առողջ տեսնել իւր որդիքը:

Կեցցէ Մելիքսէթն Ղարաբաղցի,
Յիշատակ թողնել ցանկացի,
էլ ես քեզ չեմ մուսնալ,
Իբրև լաւ մարդ հաւատալ: (կ'հաւատամ)

ԱՆՏՈՒՍԱԼԻ ԽՆԳԻՐ.

Բարև քեզի Աստուածասէր սովորեալ,
Գործս կիսատ չըջում եմ ես քարէքար,
Ձեզ չէի դիմել (եթէ) չ'լինէի անճար,
Յետ մի քաշուիլ Աստուածասէր սովորեալ:

Լիքը դիւքեանդ ¹⁾ ինքդ ապրանքի տէր,
Եթէ քեզնում ունիս ազգութեան մի սէր,
Գիրքս տպուելու տուր մի չնչին նուէր,
Յետ մի քաշուիլ Աստուածասէր սովորեալ:

¹⁾ Խանութ:

Չատ մարդի գլուխ կ'դայ այսպէս բանը,
Գործս կիսատ ինքս եմ մեծ խելագար,
Ինձ պէս անճարին կ'օգնեն ձեզ նմանը,
Յետ մի քաշուիլ Աստուածասէր սովդաքեար:

Թէ իմանալ կուզէք սրտիս փափագը,
Կատարեցէք տխուրիս նպատակը,
Տուէք նուէր ձեր մէկ ժամուայ վաստակը,
Յետ մի քաշուիլ Աստուածասէր սովդաքեար:

Բաժանորդ մի յիշուիր, յիշուիր օգնական,
Լսիր ինձի նպատտիր դու պատուական,
Գուցէ գործս կիսատ չի մնայ խափան,
Յետ մի քաշուիլ Աստուածասէր սովդաքեար:

- (12 վանկ) Կան մարդիկ գլխին շեհապայ, պկին խոնջան ¹⁾,
Թէ լինէր օրիորդ կունենար (ոսկի) ապրանջան ²⁾,
Ոտքերս բորիկ է հաշոււմ են անարժան,
Գու յետ մի քաշուիլ Աստուածասէր սովդաքեար:

Ասում են այդ նկարդ անընական է,
Ոտքերդ բորիկ բանաստեղծի նման չէ,
(Ես) լսելով կարծեցի սա ինքնահաւան է,
Գու յետ մի քաշուիլ Աստուածասէր սովդաքեար:

Կարծեմ դուք հայի լեզուով էք վաճառական,
Օգնեցէք ծախք շունիմ տպելու ³⁾ սեպհական,
Թէպէտ տեսնում եմ ձեր մէջ մարդիկ զանազան,
Գու յետ մի քաշուիլ Աստուածասէր սովդաքեար:

¹⁾ Կապոց պարանոցի:

²⁾ Ապրանջան:

³⁾ Գրքիս տպուելու ծախք շունիմ:

Ինքդ Քարայօնչից անունդ է ներսէս,
Գրքիս մէջ կայ շատ ողբեր տխուր ու պէս-պէս,
Բաժանորդ եմ խնդրեմ..... դու տուր օգնութեան պէս,
Դու յետ մի քաշուիլ Աստուածասէր սովզաքեար:

Մեկիքսէլժն եմ տկար ու ինքս զլայչի,
Ով չի տայ նուէր ես խսկի ¹⁾ չեմ ամաչի,
Թող նուիրատու անձանց տուրքը կանաչի,
Դու յետ մի քաշուիլ Աստուածասէր սովզաքեար:
Այսքան աղաչանքը զուր անցաւ:

ՉՆՈՐՀԱԽՈՐ ՆՉԱՆՍԳԻՌԻԹԻԻՆ.

Վ'ցնձամ եղբարք որ այսօր հասի,
Նղբօրս ուրախ բեհը ²⁾ ես տեսի,
Աղա շուտ բեհ տուր զալայչին կ'սպասի,
Նղբօրս ուրախ բեհը ես տեսի:

Ես շատ եմ կերել քո աղը հացը,
Սըտիս մէջը կար միշտ այս կասկածը,
Մէկ բաժակ խմենք բեհին կենացը,
Նղբօրս ուրախ բեհը ես տեսի:

Նրկուսը մէկ տեղ տաճարից պագին,
Ոտքի տակ առնեն զլուխ ներհակին,
Եւ արժանանան թաղ ու պսակին,
Նղբօրս ուրախ բեհը ես տեսի:

Վնքահայրներդ կոչոււմ են բելի,

¹⁾ Ամենակին:

²⁾ Ցեղական լեզուով կը նշանակէ նշանադրութիւն:

Ընծայում են թագ անգնահատելի,
Պսակը լիցի անգնահատելի-
Եղբորս ուրախ բեհը ես տեսի:

Թշնամիք կուզեն մէկ մէկուց հանին:
Աստուած տայ շնորհք մեր Մնացականին,
Հնազանդ լինի իւր ծնողներին,
Եղբորս ուրախ բեհը ես տեսի:

Աւետիք ազն աշքրներդ լոյս,
Որդիքդ լինին անուշ հոտով բոյս,
Հարսնիքին ներկայ լինել ունիմ յոյս,
Եղբորս ուրախ բեհը ես տեսի:

Ինձ չի մոռանաս ազն կ'աղաչեմ,
Միշտ նամակ գրիր որ չի ամաչեմ,
Ողջ վերադառնամ ես ձեռք պապնեմ,
Եղբորս ուրախ բեհը ես տեսի:

Թող միշտ բազմանայ մեր մէջ այս սէրը,
Որ բեզ հայր կոչեց ինձ պէս անտէրը,
Մեր մէջ էլ վկայ կոչուին հիւրերը,
Եղբորս ուրախ բեհը ես տեսի:

Մեկիքսէթն եմ ես շուտով ճամպորդ եմ,
Տեղ հասնելուց ես ձեզ գիր կ'գրեմ,
Անկեղծ կ'խօսեմ, ես կեղծաւոր չեմ,
Եղբորս ուրախ բեհը ես տեսի:

ՆՈՒՆԻ ՎԵՐՐԱՐՈՂԻ ՀԱՅՈՑ ՀՈԳ. ԹԵՄ.ԳՊՐԵՆՈՑԻ IV ԳԸՍ. ԱՅԸ-
ԿԵՐՑ (ՁԱՐԳԱՆՔԵՐԵ ԳԻՒՂԱՅԻ) ՎԵՐԳԱՆ ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆՑԻՆ՝

1900 թ. Յունիսի 13.

Հայ ես, հայ ազգասէր դու ջան Վարդան,
Գրուածքներս ազգասէրք թնոյ կարդան,
Ոմանք ինձնից բամբասել սկսան,
Տուել ես նոցա պատասխան Վարդան:

Ո՛հ ինձ հաւատարիմ իշխան չունիմ,
Գ՛կարծեն թէ նոցա ¹⁾ պատասխան չունիմ,
Աստուած գիտէ գործքով վատ բան չունիմ,
Ես լռեմ դու տուր պատասխան Վարդան:

Սրտով բարի ինքդ տասնութ տարոյ,
Վեցերորդ դասարան հասնիս բարոյ,
Անուն թող Վարդանի պէս հազար տարոյ,
Որ ինքդ ես Մամիկոնեանց Վարդան:

Մելիքսէթն եմ ինքս զալայչի,
Խօսիք իմ ճշտերս մի ամաչի,
Քարի մտքով ազգասէր եղբօրց կանչի,
Գնուցէ գտնիս քեզ պէս ազգասէր Վարդան:

Հեղինակից՝

1) Գ՛կարծեն թէ նոցա տալու պատասխան չունիմ:

ԱՌ ՀԱՅՈՑ ԱՂԳՆ.

Կուխտեմ Հայ ազգիս սիրել, միշտ սիրել,
Կ'բաղձամ այս ճիւղ նորան նուիրել,
Իմ անուս մտքով և տկար զրչով,
Կ'խնդրեմ ազգիս սխալներս ներել:

Ազգս է սգաւոր լի անթիւ վէրքով,
Չատ են ինձի պէս կորած անճարակ,
Մ'իս, երբ պիտ տեսնեմ նորան մեծ փառքով,
Կ'խնդրեմ ազգիս սխալներս ներել:

Երեսուն հինգ ամ շրջան գլորեցի,
Ազգիս ցաւերով անմխիթար կացի,
Մ'եր մեղքն է մեղի տանջող ասացի,
Կ'խնդրեմ ազգիս ասածիս ներել:

Լաւ էր տանջուէի ես էլ ազգի հետ,
Վախենամ ազգիս կանէ թուրք անհետ,
Ղալայչի եմ ես ինքս Մելիքսէթ,
Կ'խնդրեմ ազգիս սխալներս ներել:

1896 թուին Մարտ ամսոյ 22-ին, երբ Նոր-Նախիջևանի Թոփաի գիւղումն էի ¹⁾, Մ'եծի պահոց օրերը ըստ աւանդութեան, որ ապաշխարանաց օրեր են, ամենայն քրիստոնեալք խումբ խումբ գնում են եկեղեցի խոստովանում են և հաղորդվում: Ընդ որս և ես գնացի եկեղեցի Ս. Սարգիս անունով, պատահեցայ առաջին անգամ մի համեստ կերպարանքով քահանայի, որին զիմելով ողջունեցի և ա-

¹⁾ Այս Թոփաի գիւղը Նոր-Նախիջևանի բազմամարդ գիւղերից մէկն է, ունի վեց հարիւր յիսուն տուն ժողովարդ, երկու եկեղեցի, ծխական գալսոց, գալսոցը գտնվում է Հոգևոր կառավարութեան հսկողութեան ներքև:

սացի, տէր հայր, կարելի է արդեօք ինձ ևս խոստովանացնել և հաղորդել, այդ քահանան կոչվում էր հայր տէր Բ. Ն.: Ապօք քահանան, որդի, դու մեր գիւղում պանդուխտ ես, երևի մի ծանր հանգամանք և մի նեղուակիւր վիճակ ձգել է քեզ այստեղ, ուրեմն դու կարող ես առաջուանէ ապաշխարել և գործած մեղքերդ մտածել, յետոյ զալ խոստովանուիլ, որ արժանի լինես սուրբ հաղորդութեան: Ես էլ եկեղեցում Ս. Սարգսի օծեալ պատկերի առաջ երկոտասան ծունր գնելով՝ արտատուախառն աղօթքով և ջերմեռանդ սրտով աղաչեցի, որ իմ կոյր միտքս բանայ, տայ կարողութիւն, որ կարողանամ իմ մեղքերս մտածել: Յետոյ եկայ իմ զալայչիի խանութս և սկսեցի ժամագրքում մեղան կարգալ շորս անգամ, բայց ինչքան աշխատեցի ոչինչ չըկարողացայ հասկանալ նորա զբարառ բառերից, մնացի մտատանջութեան մէջ, ասելով, ինչ պատասխան պէտք է տամ իմ խոստովանահօրս: Անճարացած ժամագիրքը ձգեցի մի կողմ, ասելով, ես էլ չեմ հաղորդուիլ, մինչև մի փրկութեան ելք չը գտնեմ: Երկու օր առաջ մէկ գիրք էի գնել, այդ գիրքը դեռ չէի կարդացել և չէի իմանում թէ ինչ գիրք է, նայեցայ նորա գլխատառերը, որ գրուած էր այսպէս, «Գոչումն ապաշխարութեան»: Կարդալով այս գիրքը որ իմ հասկացողութեան մօտ էր և նորանից օգուտ քաղելով շատ ուրախացայ, որով կարողացայ մեղքերս մտածել: Անմիջապէս գնացի խոստովանահօրս մօտ և խօսեցի այսպէս.

Եթէ մեղօք ծնած չը լինէի,

Չատ մեղքեր չէի գործեր,

Եթէ արգանդի մէջ աչքս բանալ կարէի,

Ծնողացս մեղքերից կ'զղջայի:

Երեք ամսում չ'բացուած ծաղիկ էի,

Մինչև վեց ամիս սկսեալ կանէի,
Աստուծուց ոյժ առնելով տեղս կշարժէի,
Եթէ աշխարհ գալս իմանայի, յայնժամ կ'զղջայի:

Ջարժուելովս մայրս ուրախանալ կ'սկսէր,
Ծանր բան չի վերցնելով իրան կ'պահպանէր,
Հայրս տգիտութեամբ միշտ ինձ կտանջէր...
Եթէ լեզուս բացուած լինէր, յայնժամ կ'զղջայի:

Լրացաւ թիւ ժամանակին լոյս աշխարհ ընկայ,
Լեզուս չի հասկանալով ասացին տղան կ'հեկեկայ,
Եօթներորդ օրը սուրբ աւազանի մէջ ընկայ,
Եթէ իմանայի առջև ինչ կայ, յայնժամ կ'զղջայի:

Մինչև եօթը տարի միամիտ և արդար կացի,
Այնուհետև հայհոյանք և մեղք գործել սկսեցի,
Եկայ քսանամեայ ամուսնանալ ուզեցի,
Եթէ ամուսնական մեղքերն իմանայի՝ յայնժամ
կ'զղջայի:

Մելիքսէթն եմ հասակով երեսուն հինգ տարի,
Իմանալով մեղքերս ինքս ինձ միտք արի,
Ասի, մեզ պէս մեղաւորը արքայութիւն չի ճարի,
Կարդալով կոչումն ապաշխարութեան՝ յայնժամ
զղջացի:

Քահանան. Որդի, մեղան անգիր գիտես:

— Այո՛, տէր հայր, գիտեմ:

— Ասա՛ մեղան տեսնեմ:

— Մեղայ, մեղայ, մեղայ ամենասուրբ երրորդութեանն Հօր և Որդույ և Հոգւոյն սրբոյ, մեղուցեալ եմ Աստուծոյ: Խոստովանիմ առա-

ջի Աստուծոյ և սրբուհւոյ Աստուածածնին և առաջի քո հայր սուրբ, զամենայն մեղս զոր գործեալ եմ: Քանզի մեղայ խորհրդով բանիւ և գործով, կամայ և գիտութեամբ մեղայ Աստուծոյ:

Քահանայ. Որդի, չեղաւ, անգիր չըզիտես, ակամայ և անգիտութեամբ թողեցիր:

— Ո՛չ, տէր հայր, ես գիտեմ ինչո՞ւ համար էր թողածս: Այն մեղքերը, որ դատաստանի օրը ինձանից պիտի պահանջուի, ես բոլորը գիտութեամբ գործել եմ և իմ կամքով եղած է:

Քահանայ. Կարո՞ղ ես մի առ մի անուանէ ասել մեղքերդ: Այո՛, տէր հայր, կարող եմ: Ահա՛, երեք տարի է, որ նիւթական ապրուստի անճողոպրելի հարկից ստիպուած՝ թողել եմ իմ քաղցր ընտանիք և թափառում եմ այս օտարութեան մէջ, յուսալով մի բանի դրամ ձեռքս ձգեմ և վերադառնամ իմ ընտանեացս մօտ: Թէև վայրեաց հեռաւորութիւնը բաժանել է նոցա քաղցր տեսութիւնը իմ աչքերից, սակայն իմ սրտիս վերայ դրոշմուած է նոցա պատկերը, և ամեն մի վայրկեան յիշելով՝ սրտիս հեծութիւնը և ձայնիս հառաչանքն եմ բարձրացնում զէպի բոլոր բնութեան խորքերը քննողի առաջ, որ նորան է միայն յայտնի իմ նեղսակիր վիճակը, թէպէտ այստեղից իմ վստակութիւնը ուղարկում եմ նոցա, բայց քաջ գիտեմ նոցա իմ գնալու սրտատրոփ սպասելը, որ այդ ինձ համար մի աննեղելի մեղք համարելով՝ ծանրանում է սրտիս և խղճիս վերայ:

Քահանայ. Բացի դորանից գործած մեղքդ միտքդ չէ:

— Միտքս է միայն մէկ քանիսը, բայց երկուսը

չեմ համարձակում ասել, մեզայ Աստուծոյ:
Քահանայ. Աստուած թողութիւն տայ: Բայց այն միւս-
ների անունները ասած տէր Աստուծուն երեք
անգամ մեզայ կոչելով:
— Ըսեմ, տէր հայր:

Ջ Ղ Ճ Ո Ի Մ Ն.

Մեզք ենք գործում Ադամին պատճառ բռնած,
Ո՛վ տէր Աստուած քեզի մեզայ, մեզայ, մեզայ,
Ուղիղ ճանապարհներս ենք ծռած,
Ո՛վ տէր Աստուած քեզի մեզայ, մեզայ, մեզայ:

Սրտերս պաղած կրօնով ենք հով,
Կոյր ենք ինքներս ոչ թէ աչքով այլ մտքով,
Մեզք ենք գործում ամեն կողմով,
Ո՛վ տէր Աստուած քեզի մեզայ, մեզայ, մեզայ:

Առաջինը կերակուրների խասք,
Միտքս տղմայ ընկաւ, ինչ է ազ ու հայի պասք,
Զլսելով դատաստանի ահաւոր ձայնք,
Ո՛վ տէր Աստուած քեզի մեզայ, մեզայ, մեզայ:

Երկրորդը մեր անգպամ գողութիւնք,
Ընկերին զրկել գուր սուտ վկայ լինելք,
Զարդարում ենք շար սատանայի տունք,
Ո՛վ տէր Աստուած քեզի մեզայ, մեզայ, մեզայ:

Երրորդ մեր խաբէութեամբ սուտ խօսելք,
Մերձաւորին անձի շափ չ'սիրելք,
Ամեն փորձանքի մէջ ընկնելք,
Ո՛վ տէր Աստուած քեզի մեզայ, մեզայ, մեզայ:

Քո դատաստանը ինչպէս մայիսի հեղեղը,
Արդարների կընդունի Ուռնային կալը,
Չորրորդ մեր հոգի հաւատ հայհոյելը,
Ո՛վ տէր Աստուած քեզի մեղայ, մեղայ, մեղայ:

Ի՛նչ թող կարգայ առանց վարդի բիւլբիւլը,
Հազար ասն ի՛նչ կհասկանայ մտքով խուլը,
Հինգերորդ յիմարութեամբ աղօթքից ծոյլը,
Ո՛վ տէր Աստուած քեզի մեղայ, մեղայ, մեղայ:

Լոյսից զրկողն էր Ադամին իւր կինը,
Մեզ մոլորող սատանան էր Եւային խարողը,
Վեցերորդ քո մարմին և արին չ՛ճաշակողը,
Ո՛վ տէր Աստուած քեզի մեղայ, մեղայ, մեղայ:

Ուրախութեամբ գնում ենք զինետունը,
Չափից դուրս խմելով հարբածութիւնը,
Եօթներորդ մեզ զիւր է գալիս պոռնկութիւնը,
Ո՛վ տէր Աստուած քեզի մեղայ, մեղայ, մեղայ:

Չենք յիշում դատաստանի օրը դատուիլը,
Ոչ մեղայ ենք կոշում ոչ չար սատանայի ատելը,
Ութերորդ մեր մէկգմէկու ոտքի տակ քանդելը,
Ո՛վ տէր Աստուած քեզի մեղայ, մեղայ, մեղայ:

Գիշերները զալայչին կտրել է քունը,
Թող խորհուրդն իմանայ մտքով արթունը,
Իններորդ մեր բամբասելը կամ խռովութիւնը,
Ո՛վ տէր Աստուած քեզի մեղայ, մեղայ, մեղայ:

Դատաստանը ձեռիդ է քեզ ունիս ինսափ (գուլթ)
Տասներորդ ինձ տեղ չի տալ հող ոչ թէ տափ,

Մեկըսէլձն եմ բազմաթիւ մեղքերս շունի չափ,
Ո՛վ տէր Աստուած քեզի մեղայ, մեղայ, մեղայ:

Ի ԳԻՄԱՅ ՏԱՃԿԱՀԱՅՈՑ.

Մեղայ կոչեմք Հայր երկնաւոր,
Քեզ աղաչեմք տէր զօրաւոր,
Մեզմէն անչափ դու հեռաւոր,
Մեզ մի մերժիր մեղայ, մեղայ:

Կրօնի վարքն է քո նուէրըդ,
Չ'պահելով քո պատուէրդ,
Մի բարկանար զօրաւորդ,
Մեզ մի մերժիր մեղայ, մեղայ:

Հայոց ազգ ենք պին արիւնով,
Քեզ կը զիմենք արտասունքով,
Կրկին տեսնել նախնեաց փառքով,
Մեզ մի մերժիր մեղայ, մեղայ:

Մի մերժիր մեզ դու քո գոգից,
Հեռացել ենք ամեն փառքից,
Հայոց ազգը անգուլթ թուրքից,
Հալածվում է մեղայ, մեղայ:

Քահանաներ մեր կարգաւոր,
Իրանք հագնուած չեն փառաւոր,
Քարոզ կտան մեծ զօրաւոր,
Մեզ մի մերժիր մեղայ, մեղայ:

Մենք նման ենք մեղաւորի,
Սպասում ենք հեռաւորի,

Վախեմ քիչ քիչ լոյս խաւարի,
Մեզ մի մերժիր մեղայ, մեղայ:

Ղալայչի եմ ձեռքս ցեխոտ,
Միտքս տկար ինքս վախկոտ,
Տեղ չմնաց հայն անփախուստ,
Մեզ մի մերժիր մեղայ, մեղայ:

Մեղքսէթը լռեց սասը (ձայնը),
Հայք շեն պահիլ իրանց պասը,
Թուրքը կուտէ հայի միսը,
Մեզ մի մերժիր մեղայ, մեղայ:

Քահանայ. Ողորմեսցի քեզ մարդասէրն Աստուած կայն:
Աստուած թողութիւն տայ որդի, արժանի
լինես սուրբ հաղորդութեան:

Քանի մի օրից յետոյ քահանան կոչում
է ինձ իւր մօտ և ստում. որդի, մէկ բան
ունիմ քեզ ասելու:

— Աս, տէր հայր:

— Որդի, մի քանի օր առաջ խոստովանուեցար
պաս ուտիլը մեծ մեղք համարելով, դու ինչ
ես հասկանում պասի վերայ, որ այդքան
մեղք ես համարում, չէ որ այժմեան. . . . բո-
լորը ուտում են, նորա կարող են քեզանից
հարցնել թէ սրտեղ կայ պասի անունը զը-
րուած:

— Տէր հայր, ես գիտեմ, որ նորա կասեն թէ՛
Քրիստոս ասաց կերակուրը մարդուն չի պղղ-
ծիլ, այլ նորա բերանից զուրս ելածը, այն
է՛ շնութիւն, գողութիւն, սուտ վկայութիւն,
հայհոյութիւն և այլն: Գարձեալ Քրիստոսի ա-

շակերտները շարաթ օրը ցորենի հասկ փշրեցին և կերան, դորա համար հրէաները կուզէին պատճառ գտնել: Մենք գորանով չպէտք է մոլորուինք, որովհետև պահեցողութեան համար, վկայութիւններ շատ կան, և կարող եմ լսածներս ասել, օրինակի համար, Քրիստոսի մօտ բերել էին շատ դիւահարներ բժշկուելու, ասաց Քրիստոս աշակերտներուն. այս ազգ ոչ իւրք էլանէ, եթէ ոչ պահօք և աղօթիւք: Գաւթ մարգարէն կասէ, խոնարհ առնէի պահօք զանձն իմ: Մովսէս մարգարէն քառասուն օր պահեցողութեամբ մաքրուեցաւ և արժանացաւ Աստուծոյ հետ խօսելու: Եղիա մարգարէն պատով և աղօթքով երկինքը կ'ըմանար և կ'փակէր: Գանիէլ մարգարէն պահօք ապատուեցաւ առիւծների բերանից: Նինուէացիք պահօք ծոմով ապաշխարեցին և ազատուեցան քաղաքի կործանուելուց եայլն: Այսպիսի վկայութիւններ շատ կան, ինչպէս Մատթէոս աւետարանիչը կասէ, յորժամ պահիցէք և այլն: Եթէ այսքան սուրբ մարդկանց զրաժները չ'ընդունենք, հապա ինչու նոցա անուանները միշտ կ'լսենք մեր եկեղեցիների մէջ, ուրեմն արդարութեամբ կ'վկայեն այն սուրբ մարդիկը, եթէ որ չ'պահենք մեծ մեղք է մեզ համար:

Քահանայ.

Ո՛րդի, երբ որ այդքան վերոյիշեալ բաները լսել ես, այն էլ լսել ես, որ ընտանեաց արտասուքը երեսին այդքան երկար ժամանակ կարօտ թողնելը մեծ մեղք է, համարեա թէ մարդասպանութիւնից աւելի: Եթէ որ վաստակը ուղարկում ես, կարող ես այդ վաստա-

- կովդ անձամբ զնալ նոցա մօտ:
— Ո՛հ, տէր հայր, մեծ պատճառ ունիմ չ՛զնալուս, և այն պատճառն է ինձ արգելք. ո՛հ, այժմ սրպիսի տագնապի մէջ եմ:
— Որդի, ուրիշները կարող են չ՛գնալուդ պատճառը այնպէս կարծել [Թէ... եթէ չ՛բացատրես այդ արգելքը:
— Ո՛հ, տէր հայր, այնպիսի վէրքերս բացատրել կ'հրամայիս, որ ես կուզէի անյայտ սրտիս մէջը մեռցնել, բայց երբ որ ուրիշները այդպէս կ'կարծեն, ուրեմն կարող եմ բացատրել նոցա այսպէս.

Տէր հայր, ներեցէք մեղքերս, սխալս,
Պարտքը եղաւ արգելք երկար մնալս,
Մէկին չի յայտնի իմ լալ ու սգալս,
Պարտքը եղաւ արգելք երկար մնալս:

Զուտ չի ողջանալ այս ցաւալի վէրքս,
Վաղուց ես շունէի սև օձ այս պարտքս,
Լալով կսպասեն ինձ իմ երախերքս,
Պարտքը եղաւ արգելք երկար մնալս:

Սորանից առաջ իմ առնս լաւ տուն էր,
Անուններս պինդ անկոտրելի սիւն էր,
Իմ հայրս էր աղէկ այս պարտքը շունէր,
Պարտքը եղաւ արգելք երկար մնալս:

Գերածս լեզի լամածս քացախս,
Մտածելով պարտքերս սրտիս մեծ վախս,
Անգութք կպահանջեն պատուելով եախս,
Պարտքս եղաւ արգելք երկար մնալս:

Սկզբից դժբաղդ ես մօրից ծնունցայ,
Անօգնական ես անմայր կացայ,
Ինչո՞ւ չի մեռայ այս պարտքին տիրացայ,
Պարտքը եղաւ արգելք երկար մնալս:

Այսպէս է գրուած այս աշխարհի կարգը,
Հանապազ մտքիս մէջ են իմ երախերքը,
Կ'յուսամ միշտ մեծ է Աստուծոյ փառքը,
Պարտքը եղաւ արգելք երկար մնալս:

Լուր չունիմ տանից սրտիս մէջ կայ կասկած,
Կ'կարծեմ տանս կարգն է ծռած,
Մեկիքսէթն եմ սիրտս արիւն լցուած,
Պարտքը եղաւ արգելք երկար մնալս:

Տէր հայր, ես կ'կարծեմ, որ պարտքը
առնելու ժամանակ մէկ անուշ հոտով կարմիր
խնձոր է, բայց տալու ժամանակ մէկ թու-
նաւոր իժ օձ է, այն էլ Աստուած հեռու անէ,
նոր հարստացած մարդէ փող առնելն, եթէ
ձեռից կայ կաշիզ էլ վրայիցդ կ'մաշկէ. եթէ
որ մէկին տեղ երկու տաս, էլի չի յօժա-
րուիր, կուզէ որ օրէնքով առնէ, ոչ թէ այն
նպատակով, որ աւելի առնէ, այլ աշխարհք
իմանան, որ ինքը փող ունի: Հազար էլ աշ-
խատես, եթէ Աստուած չ'յաջողէ՝ գուր է աշ-
խատանքդ:

Քահանայ, Որդի, ես խորհուրդ կտամ, որ գնաս հայրե-
նիքդ, որպէս զի քո երեխերքը քեզանից կա-
րօտները առնեն, այն ժամանակ Աստուած
կ'յաջողէ գործերիդ և ցաւերիցդ կազատուես:
Այժմ ասս ինձ, հայրենիք շուտ պէտք է գը-

նաս թէ ոչ:

Ասեմ, տէր հայր,

Իմ արհեստս եղել է լալ ու սգալ,
Հայրենիքիս կցանկամ պէտք է գնալ,
Չէ արժենալ այսքան լալ ու տրտնջալ,
Հայրենիքիս կցանկամ պէտք է գնալ:

Միշտ կ'ողբայ ինձի պէս պարտատէրը,
Ինձի մութ է ցերեկը քան գիշերը,
Լալով կ'սգան միշտ ինձ պէս որբերը,
Հայրենիքիս կցանկամ պէտք է գնալ:

Չատ անուշ է ինձի իմ Հայրենիքս,
Միշտ լալով կսպասէ ինձ ընտանիքս,
Քիչացրել եմ իմ ցաւերս, տալիքս,
Հայրենիքիս կցանկամ պէտք է գնալ:

Ես կարօտով հայրենիքիս եմ վառուած,
Ընտանիքս կսպասէ վիզը ծըռած,
Մեկիքսէ՛ծն եմ միշտ իմ սիրտս վառուած,
Հայրենիքիս կցանկամ պէտք է գնալ:

Քահանայ. Պահպանիչ Քրիստոս Աստուած և այլն: Որդի,
Աստուած արժանացնէ քեզ հայրենիքիդ և
ընտանեացդ ուրախութեամբ տեսնել և Աս-
տուծուն փառք տալ ամէն:

ԱՌ՝ ԱՄԵՆԱՍՈՒՐԻ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆՆ.

Օրհնեալ ես կանանց միջից,
Աշխարհի յոյս Աստուածածին,
Քեզ աւետիք երկնքից իջաւ,
Պատուդ էր երկնքի բոյս, Աստուածածին:

Հրեշտակի հետ էր հարց—խօսածդ,
Ինն ամիս պահեցիր դազտնիքդ, կասկածդ,
Ճշմարիտ մեր Փրկիչն էր ծնունդդ,
Հողեղէնից ընտրեալ կոյս Աստուածածին:

Հերովդէս սկսաւ մանուկներ սպանել,
Խաբուելով մոգերից սկսաւ քար ու քանդ անել,
Հրեշտակ Յովսէփին ասաց քեզ այդ տեղից հանել,
Յովսէփ քեզ փախցրեց քաղաքից զուրս, Աստուածա-
ծին:

Ձեր ընակարանը եղաւ ոչխարների քօզը, (այր)
Ոչխարները արծելու էին գնացել զուզը, (ղաշտ)
Ծննդեան ժամին Յովսէփ ծուել էր վիզը,
Տեղերդ մութ էր, գաւակդ եղաւ լոյս Աստուածածին:

Ընհաւատները վրադ ձեռներին քար ունին,
Հաւատացեալները միշտ վրադ սէր ունին,
Քանի ժամանակ էր գաւակիդ կսպասէր Սիմէօն Ծե-
րունին,
Անդադար սպասողներին հաս Աստուածածին:

Մեզի վկայ են մարգարէից գուշակութիւնքը,
Քառասնօրեայ տաճար գնացիք աղանին Յովսէփին
ձեռքը,

Հասար տաճար ծերունին որդիդ առաւ զիրկը,
Աղաչելով որդւոյդ ինձի մահ տուր, Աստուածածին:

Անիմանալի էք Աստուծոյ հետ քո բանդ,
Այդքան արդար ազամորդի ինսանդ,
Քանի տարի քեզմէն առաջ պայմանդ,
Տարին մի անգամ կրճեննք քեզի պաս, Աստուածածին,

Ղալաչին մոլորուել է ոչ մէկ տեղից յոյս չունի,
Խաւարուել է չորս կողմիցը լոյս չունի,
Բովանդակ երկրի մէջ քեզ պէս մաքուր կոյս չունի,
Մեզ բարեխօս լեր դրախտի մէջ, Աստուածածին:

Մելիքսէժն եմ սորանից աւել չկամ,
Ընտանեացս կարօտ ինքս ինձի կ'հեկեկամ,
Աղաչում եմ օգնիր զեանամած կամ,
Պաղատում եմ քեզ ինձի հաս Աստուածածին:

ԱՌ ԻՄ ԹՆՆԿԱԳԻՆ ԸՆԿԵՐ.

Քեզի կուգեմ սիրտս այրուած,
Ո՛ւր ես թանկագին իմ ընկեր,
Ծովի մէջ եմ խորասուզուած,
Ո՛ւր ես թանկագին իմ ընկեր,
Քաշում եմ, քաշում ձեր կարօտը:

Սրտիս մէջը վառուած հուր է,
Մտածմունքով միտքս կոյր է,
Յիշեալ ծովը ոչ թէ ջուր է,
Ո՛ւր ես թանկագին իմ ընկեր,
Քաշում եմ քաշում ձեր կարօտը:

Դիւր չի գալիս օտարի օգը,
Սըտիս մէջը այս խորհուրդը,
Մաշում է ինձ ձեր կարօտը,
Ո՛ւր ես թանկագին իմ ընկեր,
Քաշում եմ քաշում ձեր կարօտը:

Ինձ համար ես դու աննման,
Քո կարօտդ ծովի նման,
Ինձի փակեց միանգամայն,
Ո՛ւր ես թանկագին իմ ընկեր,
Քաշում եմ քաշում ձեր կարօտը:

Նամակ չ'ստանալս է կսկիծ,
Ինձ կսիրէիր առաջ ասկից,
Մի մոռանալ իմ կողակից,
Ո՛ւր ես թանկագին իմ ընկեր,
Քաշում եմ քաշում ձեր կարօտը:

Վրադ ունիմ բոլոր սէրս,
Չես ասիլ թէ տանուտէրս,
Գնաց կորաւ իմ ընկերս,
Ո՛ւր ես թանկագին իմ ընկեր,
Քաշում եմ քաշում ձեր կարօտը:

Գիշերները բարձդ քարի,
Կարօտ ես դու սիրահարի,
Ինձ սպասիր երեք տարի,
Ո՛ւր ես թանկագին իմ ընկեր,
Քաշում եմ քաշում ձեր կարօտը:

Երախայքդ ինձ կանչելով,
Տխուր ձայնով իրանք լալով,

Ես էլ այստեղ միշտ ողբալով,
Ո՛ւր ես թանկագին իմ ընկեր,
Քաշում եմ քաշում ձեր կարօտը:

Տէրին, աղքատին միշտ բաժին տուր,
Զեղնից ինձի չկայ մէկ լուր,
Ուրախ օրեր ես միշտ տխուր,
Ո՛ւր ես թանկագին իմ ընկեր,
Քաշում եմ քաշում ձեր կարօտը:

Քո էշխիցն ես շունիմ քուն,
Տանջվում եմ ես էլ անտուն,
Գէմքով տեսօք, ինքդ նախշուն,
Ո՛ւր ես թանկագին իմ ընկեր,
Քաշում եմ քաշում ձեր կարօտը:

Մեկիքսէթն եմ ես հեռաւոր,
Սըտիս մէջը վէրքեր կայ խոր,
Ինձ տեսնալդ տէրին փառք տուր,
Ո՛ւր ես թանկագին իմ ընկեր,
Քաշում եմ քաշում ձեր կարօտը:

Ո՛Վ ԱՂԽԱՐՀ

Մօր արգանդից աշխարհ եկայ ինձ տաք ջրով լուացին,
Փայփայելով ամեն տեսակ գովասանքով սիրեցին,
Եզ ցանեւով ինձ աղեցին իմ նոր մարմին ցաւուցին,
Ես քո մէջդ հանգստութիւն չ'տեսայ, ո՞վ աշխարհ:

Արու ծնայ իմ ծնողքս դո՛հ խոստացան տէրին,
Գինի օղի շատ խմցուցին աչքալոյս եկողներին,

Յետ եօթ աւուր մկրտեցին ինձի անուն կոչեցին,
ես քո մէջդ հանգստութիւն չտեսայ, ո՞վ աշխարհ:

Մինչ տղայ էի զուարճութեամբ անմեղ խաղով մեծացայ,
Ութը տարու ծնողքս առին ուսումնարան որ կաբգամ,
Ո՛հ, ծնողներս չեն մեղաւոր ես եղայ յիմար տղէտ,
ես քո մէջդ հանգստութիւն չտեսայ, ո՞վ աշխարհ:

ես ի վերջոյ անուս մնացի փնտռեցի գէթ մի արհեստ,
չօրս յայտնեցի իսկոյն և եթ հասցրի սրտին իբրև նետ,
Ինձի յիմար կկարծէի ծնողքիս էի բանագէտ,
ես քո մէջդ հանգստութիւն չտեսայ, ո՞վ աշխարհ:

Քանի տեսակ օրեր հասաւ տարիքներէս քսանը,
Ի՛նչ էր պատճառ հայրս չուզէր արհեստ սորվելու բանը,
ես չորս տարու մայրս մեռաւ թողեց անմայր ինձ նմանը,
ես քո մէջդ հանգստութիւն չտեսայ, ո՞վ աշխարհ:

Հայրս ինձի քսան տարեկան հասակումս պսակեց,
Ինձ տխրացրեց հոգսի ձգեց էշխիս տունը քանդեց,
Մտածելով հարսս թողի գնացի արհեստ սորվելու,
ես քո մէջդ հանգստութիւն չտեսայ, ո՞վ աշխարհ:

Մի տարուայ մէջ համբերութեամբ արհեստս լաւ սովրեցի,
Վերջը հայրս ուրախացաւ որ տիրացայ կտոր հացի,
Ըստ չէր անցած դժբաղդութեան պատահելով ես լացի,
ես քո մէջդ հանգստութիւն չտեսայ, ո՞վ աշխարհ:

Իմ գործս է քաղաքներում, գիւղերի մէջ, հայաթում,
Բայց միշտ անմեղ գտնվում եմ փոքրամքների դաթում,
երբ ես տնից կանչեցի Սև ծովի տիին ի Բաթում ¹⁾,

¹⁾ Ելդ 1893-ին էր:

ես քո մէջը հանգստութիւն չ'տեսայ, ո՞վ աշխարհ:

Սկսեցի ¹⁾ Էսէնտուքի Կանապանեայտի հիւրանոցի դործը,
Երեք ամիս քաղցած ծարաւ կշըջէի այն ատենը,
Ընթեքցող, ո՞վ կարող է դժբաղդութիւն չ'համարել այս ամենը,
ես քո մէջդ հանգստութիւն չ'տեսայ, ո՞վ աշխարհ:

Լուր չկայ տանից աչքս ճանապարհին սիրտս է դողում,
Եթէ դէպքս չ'պատմած մեռնիմ հանգստութիւն կլինի ինձ
հողում,
Հոկտեմբերի թիւ երեքին ²⁾ գտնուեցայ Թոփուի գիւղում,
ես քո մէջդ հանգստութիւն չ'տեսայ, ո՞վ աշխարհ:

Սակից քանի տարի առաջ ծնողներիս լաւ անուն կար,
Էնկերաց մէջ մեղանշէի կ'կարծէին ինձ արդար,
Նոյեմբերի երեքն էր երգեցի «բիր սապր էյլա աշըդ վա-
թանըմդա նալար վնը ³⁾,
ես քո մէջդ հանգստութիւն չ'տեսայ, ո՞վ աշխարհ:

Թող ամեն մարդ լաւ մտածի իւր մեղքերէն ամաշի,
Ապաշխարէ ուզիդ սրտով խոստովանի Աստուծուն,
Տարիքս է երեսուն հինգ բնակարանս Զ... գիւղում,
ես քո մէջդ հանգստութիւն չ'տեսայ, ո՞վ աշխարհ:

Եթէ դէպքս գրի շառնեմ ինչ քաղցրութիւն ձայնելով,
Վախենում եմ մեզքս շատանայ ուրիշին մեղանշելով,
Ծնայ յԱրցախ հայրս Առտտամ Մելիքսէթ Գարբիէլեան,
ես քո մէջդ հանգստութիւն չ'տեսայ, ո՞վ աշխարհ:

¹⁾ 1894-ին էր:

²⁾ 1894 հոկտ. 3-ին էր:

³⁾ Եյս երգեցի Թոփուի գիւղում 1896 թուին:

ԱՆՋԱՏՈՒՄՆ ՀՕՐԻՑ.

Երբ ես տնից ճամբայ ընկայ,
Տխուր սրտով ու լացով,
Իմ հայրիկս լալով թողի,
Էլ չեմ տեսնիլ ես հայրիկ:

Հագիւ թէ ես բաժանուեցայ,
Կասկածանքով ու մտքով,
Հասայ օտար երկիրներին,
Էլ չեմ տեսնիլ ես հայրիկ:

Եղայ ես իբրև պանդուխտ,
Չկար մէկը ինձ օգնական,
Տարակուսած ես մնացի,
Էլ չեմ տեսնիլ ես հայրիկ:

Միշտ գնում եմ ծովի ափը,
Նա չի խօսում ինձի հետ,
Ես լալիս եմ ես լուռ եմ,
Էլ չեմ տեսնիլ ես հայրիկ:

Ա՛խ, հայրենիք ես քեզանից,
Չի լիացամ կեանքումս,
Որ մեռանիմ անբաղդութեամբ,
Էլ չեմ տեսնիլ ես հայրիկ:

Ո՛վ գու հփօք բարի հրեշտակ,
Ես վախում եմ սուրիցդ,
Հոգիս հանիր ես ուրախ եմ,
Էլ չեմ տեսնիլ ես հայրիկ:

ԲԱՓԱՆՈՐԳՆԵՐԻ ԱՆՈՒՆՆԵՐԸ ԵՒ ԱԶԳԱՆՈՒՆՆԵՐԸ.

ԶԱՐԳԱՆԱԶԷՆ ԳԻՒՂ.

	Օրին	Բուք
1, Աղէքսանդր քահանայ Մամիկոնեանց	2	2
2, Յովակիմ Դանիէլեանց	1	2
3, Բախշի Խաչատրեանց	1	1
4, Միխայէլ Խաչատրեանց	1	1
5, Սարգիս Խաչատրեանց	1	1
6, Զաքարիա Կալստեանց	1	1
7, Կարապետ Գրիգորեանց	1	1
8, Առաքել Բաղդասարեանց	1	1
9, Յակոբջան Դաղայեանց	1	1
10, Ներսէս Բ. Սահակեանց	3	3
11, Յովհաննէս Մուսայէլեանց	1	1
12, Սաշա Տէր Դասպարեանց	1	1
13, Առաքել Տէր-Դասպարեանց	1	1
14, Գրիգոր (Պղս.) Ղահրամանեանց	1	1
15, Հայրապետ Գաբրիէլեանց	1	1
16, Լեւոն, Սահակ Սիմէօնեանց	1	1
17, Կարապետ Բաբայեանց	1	1
18, Սմբատ Գաբրիէլեանց	1	1
19, Յովհաննէս Ա. Յովհաննիսեանց	1	1
20, Խորայէլ Յ. Գաբրիէլեանց	1	1
21, Զաքարիա Առ. Գաբրիէլեանց	1	1
22, Սիմէօն Խաչատրեանց	1	1
23, Թեան Խաչատրեանց	1	1
24, Բարսեան Խուրշուղեանց	1	1
25, Յարութիւն Դաղայեանց	1	1

	Օրին.	Բուք.
26, Առստակէս Միխայէլեանց	1	1
27, Առստակէս Պետրոսեանց	1	1
28, Իսրայէլ Բ. Պետրոսեանց	1	1
29, Սարգիս Բ. Պօղոսեանց	1	1
30, Սարգիս Մուսայէլեանց	1	1
31, Աւետիս Արզումանեանց	1	2

ՆԵՐՔԻՆ ԹԱՂԱՎԱՐԳ.

1, Հմայիակ քահանայ Գասպարեանց	1	2
2, Լեոն Դուլիեանց	1	1
3, Բարսեղ Յովսէփեանց	1	2
4, Միխայէլ Չահնագարեանց	1	1-50
5, Յակովբ Դարարէկեանց	1	1
6, Հայրապետ Մելիք-Չահնագարեանց	1	1
7, Խաչատուր Մելիք-Չահնագարեանց	1	1
8, Պետրոս Առստամբէկեանց	1	1
9, Արշակ Բարալեանց	1	1
10, Կարապետ Բ. Ստեփանեանց	1	1
11, Կարապետ Մելիք-Չահնագարեանց	1	1
12, Սանճանբէկ Գանիէլբէկեանց Մաւաս	1	1
13, Սահակ Դահրամանեանց ներքին Թաղավ	1	1
14, Բալասան Առաքելեանց ներք. Թաղավարդ	1	1
15, Նիկողայոս-բէկ Հախումեանց Թաղավարդի կալուածատէր	1	10

ՂԵՌՆՊԵՆՆՑ ԸՆԵՊՈՍ ԿՈՄ ԳՈՒՅԾՈՒ ԸՄԸ.

1, Արրահամ քահանայ Եպիսկոպոսեանց	1	2
2, Իսահակ քահանայ Եպիսկոպոսեանց	1	2
3, Կարապետ Դուկասեանց	1	1
4, Անդրի Ալանեանց Սարգիսաշէնացի	1	1

	Օրին.	Բուք.
5, Իւան Պօղոս Աղամալեանց Սարգիսաշէնացի	1	1
6, Միրզա Աղամալեանց Սարգիսաշէնացի .	1	1
7, Յովհաննէս Մեկրումեանց Սարգիսաշէնացի	1	1

Գ Ա Ն 2 Ա Կ.

1, Ներսէս Հայրապետեանց Հաղրուծեցի .	1	1
2, Ստեփան Խոջայեանց	1	1
3, Յովհաննէս Տէր-Յովհաննիսեանց	1	1
4, Մանուէլ Տէր-Աբրահամեանց	1	1
5, Մկրտիչ Գանիէլեանց Չարդախլու	1	1
6, Աստուածատուր Տէր-Յովհաննիսեանց Կո- ռին ձորեցի	1	1
7, Գեղավաճառ Սիմէօն Լազարեանց Գանձա- կեցի	1	1
8, Մաշաղի Ահմադ Ռասուլբէկ օղլի Դարէժ .	1	1
9, Պետրոս Ա. Գալստեանց Փիփ գիւղացի .	1	1
10, Մելիք Յարութիւնեանց Հանրարակ .	1	1
11, Արշակ Յ. Մանկասարեանց Չուշեցի .	1	1
12, Մնացական Ճիշմազով Թիֆլիզ	1	1
13, Յովհաննէս Տէր-Մկրտչեանց Թիֆլիզ	1	1
14, Արշակ Գ. Ճիխիմեանց Թիֆլիզ	1	1
15, Գրիգոր Համբարձումեան Զ.եանց Չուշի .	1	1

Թ Ա Ղ Լ Ա Բ.

1, Տէր-Մելիքսէթ	1	1
2, Անտօն Մկրտչեանց	1	1
3, Ասլան Մկրտչեանց	1	1
4, Ծատուր Յովհաննիսեան Ա.եանց	1	1

Բ Ա Ք Ո Ւ

	Օրին.	Բուք.
1, Միքայէլ Թաղրիվերդիեանց Գունավարդ .	1	1
2, Զումշուղ Ազամեանց Զղացնեցի	1	1
3, Սիմէօն Գրիգորեանց	1	1
4, Մարգարէ Ազամիբեանց Բանագուր	1	1
5, Յովհաննէս Ազամեանց Զղացնեցի	1	1
6, Եսայի Մ. Թանգեանց	1	1
7, Աղէքսանդր Կարապետեանց	1	1
8, Կարապետ Խաչատրեանց Վանեցի	1	1
9, Միքայէլ Աբրահամեանց Խաչմաշեցի	2	2
10, Տիգրան Գրիգորեանց Ըարուրի գաւառ	1	1
11, Արշակ Տէր-Մարտիրոսեանց Գանձակու վերին շէն	1	1
12, Մելիքսէթ Տէր-Աւետիսեանց Ըուշեցի	1	1
13, Գէորգ Զաքարեանց Խնածախեցի	1	1
14, Ուսուցիչ Գրիգոր Բաղրեանց Զարգանաշէն	1	1
15, Մովսէս Թաղրիվերդիեանց Մաղրասեցի	1	1
16, Սարգիս Սողոմոնեանց Ըուշեցի	1	1
17, Պատուական Սողոմոնեանց Բաբու	1	1
18, Յովհաննէս Մելքումեանց Դոզ	1	1
19, Մարտիրոս Մարտիրոսեանց Տար	1	1
20, Զումշուղ Յարութիւնեանց Խնարաղեցի	1	1
21, Սիմէօն Մ. Յարութիւնեանց Խնարաղեցի	1	1
22, Սերգէյ Յովսէփեանց Խնարաղեցի	1	1
23, Զաւաղ Միքայէլեանց	1	1
24, Իսահակ Առուշանեան Գէորգեանց Ըուշի	1	1
25, Խոսրով Կ. Գասպարեանց	1	1
26, Գրիգոր Օ. Զաքարեանց Խոնաշէնցի	1	1
27, Լազր Բուղաղեանց Ըուշեցի	1	1
28, Գանիէլ Բախշիեան Ա-եանց Գիշի	1	1

	Օրին.	Բուր
29, Գոստի Աստուածատրեան Զախարեանց Քանխուրդ	1	1
30, Մեարովր Առ. Աստուածատրեանց	1	1
31, Գրիգոր Մուսայէլեանց Տաթի	1	1
32, Յարութիւն Օհանեանց Տաթի	1	1
33, Արշակ Մ. Խաչատրեանց Բարու	1	1
34, Դաւիթ Սիմէօնեան Գրիգորեանց Տաթի	1	1
35, Պետրոս Դաւիթեանց Մուծամբար պարսկ	1	1
36, Պալլի Յարութիւնեանց Զուշի	1	1
37, Նիկալայ Մովսէսեանց Զուշի	1	1

Ք Ա Բ Ի Ն Տ Ա Կ.

1, Մուքէլ Բաղդասարեանց	1	1
2, Մուխան Յակովբեանց	1	1
3, Մուխան Տէր-Յակովբեանց	1	1
4, Մովսէս Մարտիրոսեանց	1	1
5, Միխայէլ Գրիգորեանց Խնձորեսկ	1	1
6, Մովսէս Սարգսեանց Հաղբովթ	1	1
7, Մարգարէ Մ. Թումասեանց Քարինտակ	1	1
8, Գէորգ Պօղոսեանց Քարինտակ	1	1

Ա Բ Մ Ա Ի Ի Բ.

1, Մովսէս Մ. Մովսէսեանց Գաղէթ	1	1
2, Նիկալայ Գէորգեան Օսէփեանց Սղմախ Թիփլիզ	1	1
3, Մարտիրոս Զալալեանց Ճարտար	1	1
4, Յնովբ Տէր-Աւետիսեանց Նորս	1	1
5, Կարապիմ Ոսկանեանց Փռնակովթ	1	1
6, Օսէփ Տէր Մտեփանեանց Փռնակովթ	1	1
7, Առաքել Յակովբեանց Զարուր	1	1

	Օրին.	Քուր.
8, Օհան և Բերսարէ Ատամանեանց նոր-նախ.	2	3
9, ներսէս Մարտիրոսեան Ջլաուխեանց Թովտի	1	1
10, Սարգիս Ղարաբեղեանց Թովտի	1	1

Դ Ր Օ Զ Ն Ա.

1, Յ. Յովհաննիսեանց	1	1
2, Ա. Թառուսեանց	1	1
3, Յակովբ Յովհաննիսեանց	1	1
4, Յ. Պօղոսեանց	1	1
5, Միրխայէլ Պ. Խաչատրեանց	1	1
6, Սարգիս Եակորով	1	1
7, Յ. Բեկլարով	1	1
8, Ս. Դիլգարեանց	1	1
9, Ս. Թոխիսեանց	1	1
10, Գիւլնազար Բաղալեանց	1	1
11, Միրզա Ա. ներսէսեանց	1	1
12, Կոստանդին Պ. Սարգսեանց	1	1
13, Առաքել Ա. նաղարեանց	1	1
14, Կարասիմ Ա. Վարդանեանց	1	1
15, Ս. Մարգարեանց	1	1
16, Գրիգոր Պետրոսեանց Ղուգէ-ձարտար	1	1
17, Ալէքսան Դ-եանց Աւետարանոց	1	1
18, նեախ Աւանդեանց Ղուգէ-ձարտար	1	1
19, Յարութիւն Հայրապետեանց Ղուգէ-ձարտ.	1	1
20, Գրիգոր Բաղդասարեանց Աւետարանոց	1	1
21, Փարսաղան Գ. Սալիսեանց Հաղրութ	1	1
22, Կարապետ Քորովիեանց Գիրքենդ	1	1
23, Թէոփորոս Մխիթարեանց Բաքու	1	1
24, Ալէքսան Բալասով Բալլուշա	1	1

	Օրին.	Բուք.
25, Իսախան Պետրոսեանց Կարմրակուջ	1	1
26, Զումշուղ Ա. Մուրադով Հաղրուա	1	1
27, Նիկալայ Ալլահմերդիեանց Կարմրակուջ	1	1
28, Գաբրիէլ Հայրապետեանց Աւետարանոց	1	1
29, Բախշի Ալլահմերդիեանց Վանքցի	1	1

Բ Ա Ք Ո Ւ Զ Օ Կ Ե Ր Ի Ց .

1, Ղևոնդ Մելիք-Կարապետեանց Տիսարեցի	1	1
2, Օրլորդ Զուշանիկ Սահակեանց տիլիօն Տիսարեցի	1	1
3, Խաչատուր Մելիք-Կարապետեանց Տիսար	1	1
4, Նիկալայ Գասպարեան Մինասեանց Տի- սարեցի	1	1

Բ Ա Ք Ո Ւ .

1, Մանաս Գաբրիէլեանց Զուշի	1	1
2, Գաբրիէլ Բարխուդարեանց	1	1
3, Մովսէս Թաղրիվերդեանց	1	1
4, Ն. Բարայեանց	1	1
5, Ա. Բարայեանց	1	1
6, Պօղոս Թումեանց	1	1
7, Աւագ Մ. Թունիեանց (Գիլիջանցի)	1	1
8, Արշալոյս Անանեանց Գիլիջանցի	1	1
9, Մանաս Սարգսեանց	1	1

Բ Ա Լ Ա Խ Ա Ն Ի .

1, Մնացական Նազարեանց Կոժածոր	1	2
2, Մխակ Սարգսեանց Կոժածոր	1	1
3, Յարութիւն Մնացականեանց Կոժածոր	1	1

	Օրին.	Բուր.
4, էյվազ Աւանէսեանց Քարահոնջ	1	1
5, Բեկլար Գրիգորեանց Կղարծէ.	1	1

ԹԷՄԻՐ-ԽԱՆ-ՉՈՒՐԱ.

1, Պետրոս-բէկ Սարգսեանց	1	1
2, Սիմէօն Բաղդասարեանց Չուշի	1	1
3, Արշակ Մելիք-Յովսէփեանց Չուշի	1	1
4, Յակոբջան Ի. Ղահրամանեանց Չուշի	1	1
5, Ներսէս Սափարեանց Չամախեցի	1	1
6, Բախշի Խաչատրեան Քարամեանց Գորիսեց.	1	1
7, Մակար Պօղոսեանց Չամախեցի	1	1
8, Պետրոս Գաբրիէլեանց Զորայցի	1	1
9, Դուրասան Վարդանեանց Չամախեցի	1	1
10, Յարութիւն Արախշեանց Մողղոկեցի	1	1
11, Սարգիս Բաղդասարեանց Նուխի	1	1
12, Սարգիս Գ. Օհանեանց Թաղավարդ	1	1
13, Արշակ Յովսէփեանց Թէլաւեցի	1	1
14, Մուբէլ Մ. Արղումանեանց Վրթնաշատ	1	1
15, Գերասիմ Ն. Կրասիլնիկեան Հաշտարխան.	1	1
16, Ասլան Սահակեանց Հաղբութ	1	1

ՅԱՐԻՑԻՆ (ԿԱՏԵԼՆԻԿ).

1, Յովսէփ Յ. Իսաչանեանց Հայթափայցի	1	1
2, Մարգարա Վարդանեանց Հայթափայցի	1	1
3, Յովհաննէս Մարտիրոսեանց Վանեցի	2	1

ԲԱԼԱԽԱՆԻ.

1, Արսէն Հաղաթեանց	1	1
2, Խ. Աւետիսեանց	1	1

	Օրին.	Բուք.
3, Նիկալայ Հաղլաթեանց	1	1
4, Ծերոն Գալթեանց	1	1
5, Խ. Սողոմոնեանց	1	1
6, Մկրտիչ Հաղլաթեանց	1	1
Բ Ա Ք Ո Ի.		
1, Կոստանդ Մամիկոնեանց	1	1
2, Ջհանկիր Վարդանեանց	1	1
3, Ալէքսան Սարգիսեանց	1	1
4, Կարապետ Ստեփանեանց Գունավարդ	1	1
Ճ Ո Ի Ճ Ի.		
1, Իւան-բէկ Իշխանեանց	1	1
2, Ստեփան Աւետիսեանց	1	1
3, Արտեմ Աղասեանց	1	1
4, Միքայէլ Գալթեանց Ռաքել	1	1
5, Գրիգոր Բայանդուրեանց Գերբենդ	1	1
6, Եղիշ Յ. Մուսայէլեանց Ղուզէ-ձարտար	1	1
7, Արաման Հայրապետեանց	1	1
8, Տիգրան Ա. Բաղդանեանց Բարու	1	1
Պ Ե Տ Բ Ո Վ Ս Կ Ի.		
1, Գրիգոր Մարկոսեանց	2	2
2, Բախչի Ղազարեանց	1	1
3, Սուքիաս Խաչատրեանց	1	1
4, Կարապետ Ստեփանեան Արմազանեանց	1	1
5, Սարգիս Ամիեանց	1	1
6, Կարապետ Սուքիասեանց	1	1
7, Թոմաս Տէր-Ալէքսանեանց Ղուզէ-ձարտար	1	1
8, Գարապիմ Ղևոնդեանց Ալամանց-Գումեր	1	1

	Յրին.	Բուք.
9, Յովհաննէս Յովսէփեան Սօլօմեանց.	1	1
10, Գարասիմ Պ. Սարգսեանց Չուշի	1	1
11, Նիկալայ Յովհաննիսեան Ղազարեանց Չուշի	1	1
12, Գաբրիէլ Պետրոսեանց Ներքին-Քաղաքացի	1	1
13, Բախշի Ավ. Բարայիանց Բաքու Կուրն-Ծորեցի	1	1
14, Բալասան Սարգսեանց Բաքու.	1	1
15, Կարապետ Չուշի	1	1
16, Մկրտիչ Աստուածատրեանց Պետիկորսկի.	1	2
17, Իօսիփ Սերգէյեվիչ Խէշիով Պետիկորսկի	1	1
18, Դաւիթ Զ. Յակովբեանց Պետիկորսկի	1	6
19, Գրիգոր Ասլանեան Դաւթեանց Երանոս	1	1
20, Յակովբ Գ. Հայրումեանց Քարապուխ	1	1

Պ Ե Տ Ի Կ Ո Ր Ս Կ Ի.

1, Աւետիք Աստուածատրեանց Երեանցի	1	1
2, Նահապետ Ստեփանեան Երմազանեանց Դերբենդ	1	1
3, Լևոն Աւետիքեան Արզումանեանց Թնաւրցի.	1	1

Ա Խ Ս Ա Բ Ա Դ.

1, Խաչատուր Թոփալեանց Տումցի	1	1
2, Սափրիչ Յովակիմ Տէր-Աստուածատրեանց զգ. Խնածախ	1	1
3, Համբարձում Խ. Տէր-Աստուածատրեանց Քարբանջեցի	1	1
4, Սիմէօն Յ. Սարգսեանց Վարանդեցի	1	1
5, Նիկալայ Ար. Տէր-Բաղդասարեանց Հաւրուժ.	1	1

Ե Կ Ա Տ Ե Ր Ի Ն Ո Գ Ա Ր .

ՅԵՐՄԸՑԻՔ

	Յրին.	Բուր.
1, Իւան Խումարեանց	1	2
2, Խոսրով Գանիէլեանց	1	2
3, Սիմէօն Ջ. Արբահամեանց	1	1
4, Սափի Բ. Եղիայեանց	1	1
5, Հայրապետ Ա. Խումարեանց	1	1
6, Մելիքսէթ Բագ. Տէր-Յակովբեանց	1	1
7, Իւան Գ. Բարալեանց	1	1
8, Սիմէօն Ա. Արբահամեանց	1	2
9, Յարութիւն Ազ. Խաչատրեանց	1	1
10, Բալասան Մ. Գրիգորեանց	1	1
11, Ալէքսան Սվի. Խաչատրեանց	1	1
12, Համիր Օս. Խաչատրեանց	1	1
13, Ասրի Սեիեան Բ-եանց	1	1
14, Նիկալայ Ան. Ղազարեանց	1	1
15, Կեանջում Բ. Ղազարեանց	1	1
16, Ալէքսան Հ. Սայիեանց	1	1
17, Պետրոս Խորշ. Եղիայեանց	1	1
18, Սիմէօն Եղիայեանց Ղգ-եանց	1	1
19, Ազարէկ Ա. Ղազարեանց	1	1
20, Մանաս Կրպ. Արբահամեանց	1	1
21, Խաչի Առ. Ղազարեանց	1	1
22, Ալէքսան Ստեփանեանց	1	1
23, Սահակ Բ. Մելքումեանց	1	1
24, Թադէոս Ազ. Խաչատրեանց	1	1
25, Յարութիւն Ազ. Խաչատրեանց	1	1
26, Յարութիւն Պետ. Գ-եանց	1	1
27, Իւան Ստեփանեանց	1	1
28, Յարութիւն Ստեփանեանց	1	1
29, Կեանջում Ղազարեանց	1	1
30, Սէին Ս. Յանէսեանց	1	1

	Յրին.	Բուք.
31, Մարգարա Գր. Հաթամեանց Մուխրենեցի	1	1
32, Ամիր Բդ. Բարայեանց Բալլուշեցի . . .	1	1
33, Խաչատուր Կ. Սողոմոնեանց Տողբցի . . .	1	1
34, Սանթուր Հայրապետեանց Չանաղչի . . .	1	1
35, Սարգիս Թէոսեանց Խոնաշինակ . . .	1	1
36, Կեանջում Խոսրովեանց Սօսեցի . . .	1	1
37, Գանիէլ Ջաւղեանց Գիշիցի . . .	1	1
38, Թաւաղի Յովսէփեանց Դուզէ-ձարտար . . .	1	1

ԲԱՒՈՒՅՑ ԹԱՂԱՍԵՌ.

1, Ջուանշիր Յովսէփեանց Թաղասեռցի . . .	11	11
2, Մելիքսէթ Նորչէնացի	1	1
3, Լեոն Միրզայեանց	1	1
4, Մովսէս Փանիեանց	1	1
5, Բաղդասար Միրզայեանց Ռաբել	1	1

ԲԱՂԱՍԵՆԻ ՄԱՆԹԱԶԵՆԻ ԳՈՐԾ.

1, Կարապետ Մելիք-Չահնագարեանց Թաղափարդ	1	1
2, Արտեմ Ռուստամբէկեանց	1	1
3, Իւան Քարամեանց	1	1
4, Նիկալայ Մանուշարեանց	1	1
5, Աւագ Բարսեղեանց	1	1
6, Դուկաս Թումանեանց Փիփ գիւղ	1	1
7, Սաշա Քարամեանց	1	1
8, Մատթէոս Քարամեանց.	1	1
9, Նաւասարդ Յեան Նեանց	1	1
10, Յովսէփ Ա. Տէր-Աւետիքեանց	1	1

Վ Ա Ր Ա Ջ Ա Բ Ա Ի Ն .

	Օրին.	Բուք.
1, Մանաս Գասպարեան Գ-եանց	1	1
2, Յարութիւն Վարդանեանց	1	2
3, Միրզա Աւագեանց	1	2
4, Մանաս Տէր-Աւանէսեանց	1	1
5, Պետրոս Օհանեանց	1	1
6, Բալաս Միրզայեանց	1	1
7, Յովսէփ Մ. Ղահրամանեանց	1	1
8, Անդրի Ա. Վարդանեանց	1	1
9, Խոսրով Յ. Անանեանց	1	1
10, Վարապետ Գասպարեանց	1	1
11, Դանիէլ Յակովբեանց	1	1
12, Խոսրով Սողոմոնեանց	1	1
13, Դանիէլ Տատալեանց	1	1
14, Իսահակ Բ. Մարգրիեանց	1	1
15, Գրիգոր Սարգսեանց	1	1
16, Վերդի Առուշանեանց	1	1
17, Իսահակ Մաղաթեանց	1	1
18, Պօղոս Վարդանեանց	1	1
19, Դանիէլ Սարգսեանց	1	1
20, Անդրի Առուշանեանց	1	1
21, Առստամ Աբրահամեանց	1	1
22, Ջաւադ Յակովբջանեանց	1	1
23, Թարխան Առուշանեանց	1	1
24, Աւաղջան Դանիէլեանց	1	1
25, Բախտի Մարտիրոսեանց	1	1
26, Յակովբ Դանիէլեանց	1	1
27, Դանիէլ Աւագեանց	1	1
28, Խոսրով Աւագեանց	1	1
29, Հայկ Աւագեանց	1	1

	Օրին.	Բուր.
30, Յովսէփ Ղազարեանց	1	1
31, Յակովբ Իսախանեանց	1	1
32, Ալէքսան Վարդազարեանց	1	1
33, Խոսրով Ղազարեանց	1	1
34, Խաչատուր Քոչարեանց	1	1
35, Խոսրով Վարդանեանց	1	2
36, Գրիգոր Կարապետեանց	1	1
37, Յակովբջան Իսախանեանց	1	1
38, Սուլէյման Հայրապետեանց	1	1
39, Նիկողայոս Ս. Բարայեանց	1	1
40, Արտեմ Սարգսեանց Ազուռ	1	1
41, Յարութիւն Մանասեանց Ազուռ	1	1
42, Հայրապետ Գասպարեանց Ազուռ	1	1
43, Դանիէլ Օհանեան Հաթամեանց Ազուռ	1	1
44, Գրիգոր Մ. Մակրտումեանց Ազուռ	1	1
45, Իսահակ Խ. Բաղդասարեանց Ազուռ	1	1
46, Աթանէս Դարգսեանց Հակակո	1	1
47, Գրիգոր Ալէքսանեանց Հակակո	1	1
48, Յովհաննէս Մկ. Առաքելեանց Փիրաջամալ	1	1
49, Միրզա Ա. Պօղոսեանց Փիրաջամալ	1	1
50, Համիր Մայիլեանց Փիրաջամալ	1	1
51, Թեան Սահակեանց Նախջուանիկ	1	1
52, Մարտիրոս Հ. Աւագեանց Յիլիսեցի	1	1
53, Սահակ Ամիրեանց Հաղութ	1	1
54, Ներսէս Գրիգորեանց Հարաւեցի	1	1
55, Բալասան Արզումանեանց Միրիշապու	1	1
56, Բալասան Ա. Սարգսեանց Միրիշապու	1	1
57, Առաքել Հայրապետեան Աօրիեանց Հու- շուեցի	1	1
58, Հումշուղ Մովսէսեանց Բալուջեցի	1	1

	Օրին.	Բուր.
59, Խոսրով Բալասանեանց Խնարատեցի	1	1
60, Մելիք-Չահնազարեանց Դահրագեցի	1	1
61, Յովակիմ Գ. Չահրամանեանց Նուրազեղ	1	1
62, Մուխան Յակովբեանց Փիրաջամալ	1	1
63, Բարա Սարգսեանց Կարմիրակուջ	1	1
64, Մովսէս Աթայեանց Հաղրութ	1	1
65, Իւան Այվազեանց Նուրաշէնք	1	1
66, Մարզի Դուրասանեանց Վանքցի	1	1
67, Աղաջան Ասրի Մարգարեանց Փիրաջամալ	1	1
68, Խաչատուր Յովհաննիսեանց Մենտիշէն	1	1
69, Թեան Սայիեան Խաչատրեանց Չարդանաշ	1	1
70, Ղարագեօղ Չահնազարեանց Խնձորեսկ	1	1
71, Աղաբէկ Բաղալեանց Ալէքսանդրապօլ	1	1
72, Պետրոս Յովհաննիսեանց	1	1
73, Միրզա Տէր-Յակովբեանց Երեցաթումր	1	1
74, Թէոդորոս Գալստեանց Երեցաթումր	1	1
75, Աւետիս Յարութիւնեանց Երեցաթումր	1	1
76, Խաչատուր Քարամեանց Չնհեր	1	1
77, Մարտիրոս Յ. Ալէքսանեանց Երեցաթումր	1	1

ԲՆՍԱՐԱՐԻԱՅԻ ԳԱԻԱՌ ԹՈՓՏԻ.

1, Տէր Միրայէլ Տէր-Միրայէլեանց	1	2
2, Տէր-Բարսեղ Նահապետեանց	1	1
3, Տէր-Մանուէլ Հաջիեանց	1	1
4, պ. Աւետիք աղա Ջլաուիսեանց	1	3
5, պ. Գէորդ Այդինեանց	1	1
6, պ. Վարդան Բ. Այեանց	1	1
7, պ. Օգսէնտ Պայեանց	1	1
8, պ. Լուսեղէն Գ. Սրապիոնեանց	1	1
9, պ. Գրիգոր Օսկանեանց	1	1

	Օրին.	Բուր.
10, պ. Խաչխապար աղա Ա. Պօպովեանց	1	1
11, պ. Ասվատուր Լուսեղէնեանց	1	1
12, պ. Յարութիւն Խոշկիեանց	1	1
13, Տիրացու Գ. Մարգարեանց	1	1
14, պ. Մելքոն Մ. Տէրտէրեանց	1	1
15, Գալուստ Գալեան	1	1
16, պ. Գանիէլ աղա Օսկանեանց	1	1
17, պ. Մարգար աղա Ղարազեօղեանց	1	1
18, պ. Պապուշ աղա Տօլերեանց	1	1
19, պ. Խաչատուր Նոր Լուսինեանց	1	1
20, պ. Մատոս Սողոմօնեանց	1	1
21, Պարոն Մարտիրոս Այդինեանց	1	1
22, Համբարձում Թամրազեանց	1	1
23, պ. Խաչատուր աղա Պայեանց	1	1
24, Վարդերես Սողոմօնեանց	1	1
25, պ. Աւանէս աղա Սիմէօնեանց	1	1
26, Խաչերես Թափջանեանց	1	1
27, պ. Վարդան աղա Թրմալայիանց	1	1
28, Լուս պարոն Սողոմօնեանց	1	1
29, Սարգիս Տօտօխեանց	1	1
30, Գասպար Խոշկիեանց	1	1
31, Եղիա Պասախեանց	1	1
32, Յակովբ Աղամեանց	1	1
33, Մանուկ Զլաուխեանց	1	1
34, Յովակիմ վարպետ Պատշահեանց	1	1

Չ Ա Լ Թ Ր Ո Ի .

1, Տէր-Յովհաննէս քահանայ Քրիստափորեանց	1	1
2, Տէր-Գրիգոր քահանայ Բարդախեանց	1	1
3, Տէր-Խաչատուր քահ. Տէր-Բաղդասարեանց	1	1

	Օրին.	Բուր.
4, պ. Նիկողայոս Չուարեանց	1	1
5, պ. Գէորգ Մ. Խասապեանց	1	1
6, Տիրացու Ղազարոս Հաջիպայ Պարդախչեանց	1	1
7, Մարգար աղա Հեղիթեանց	1	1
8, Դպիր Արիստակէս Պարտախչեանց	1	1
9, Դպիր Թէոդորոս Պարտախչեանց	1	1

Մ Ե Ժ Ս Ա Լ Ա Տ.

1, Տէր-Արսէն քահանայ Տոմրայեանց	1	1
---	---	---

Ն Ի Ս Պ Ի Տ Ա.

1, Կարապետ Խաչատրեանց	1	1
---------------------------------	---	---

Կ Ո Ղ Ե Լ Ե Տ

Կամ զոմարտայի շամաճագ սիննաճիմն-դէն
 Կամ զոմարտայի շամաճագ զարից-դէն
 Կամ զոմարտայի շամաճագ զուտաշա-դէն

Յ Ա Ն Կ.

Երես.

Արիք կապել եմ կարմիր դրօշակ	7
Աշխարհի անցքը թէ ո՞վ եկաւ ու գնաց կամ ինչեր կրան քեզնում աշխարհ	9
Ջուրտ բարեածառ ուխտատեղի	12
Ղևոնդեաց անտալատ	17
Մասն ինչ Ամարասու, որ է Արցախու թեմում	22
Անունով հայ եմ	25
Այս աշխարհի մէջ ինձ նմանը	26
Անչարմար քարոզ քարոզողը միմիայն անունով է հայ	27
Կանայք ողորմութեան խանգարիչ են	30
Ողբ թառամեայ ծաղկիս վերայ	31
Ողբ առ որդին Յովհաննէս Գալուստեանցին որ է հոգեգիր	32
Ինձանից նուէր պարոն Յարութիւն Խոչկեանցին	34
Բաժանումն Թովտիից	35
Ողբ ուր կ'դնաս	40
Որդին հարցնում է մօրից ուր է հայրս	43
Գիրքենդու առաջ ծովի ափին	46
Ճանապարհորդութիւն ծովի վրայ	48
Ծովի երեսին երկրորդ օրը	49
Մայր շունիմ, յետնամայր ունիմ	50
Ջինուօրը բարեում է գարնանը	51
Չունիմ ընկեր որ ընդունուի հապարի մէջ	53
Նամակով խօսակցութիւն երկու սիրելեաց մէջ	54
Ողբ վարժատան վրայ	56
Գաւանութիւն Ս. Երրորդութեան առանց—ա-ի	59
Նուէր Մ. Գ. ցին՝ Գ. Ա. Ջլաուխեանից	60
Անյուսայի խնդիր	61
Ջնորհաւոր նշանադրութիւն	63
Նուէր Վարդան Մամիկոնեանցին	65
Առ հայոց ազգն	66
Ձգումն	70
Ի դիմաց տաճկահայոց	72
Առ ամենասուրբ Մատուածածինն	78
Առ իմ թանկագին ընկեր	79
Ո՞վ աշխարհ	81
Անջատումն հօրից	84

Վ Ր Ի Պ Ա Կ Ն Ե Ր

Նրևս	տող	սխալ	ուղիղ
3	11	հայրս	մայրս
4	7	բնծայիւ	բնծային
5	22	շահիրի	շայիրի
8	8	կուզէն	կուզէր
8	9	ուռնային	ուռնային
9	2	հողւտլ	հողւովն
9	10	ինչ	ինչու
10	22	կառավարելու	կառավարուելու
11	22	կինն, կին արաւ	կինն, իրան կին արաւ
12	2	իբ	իրան
13	9	թաղուած	ինքնաբոյս
16	23	շատ եղել	շատ է եղել
22	21	ինն	ինչ
26	9	բուն	բուհու
29	6	կհրամայէ	կը համարէ
32	1	Իիօք	Տեսօք
34	1	Խօզիկեանցին	Խօչիկեանցին
45	8	արիւնք	անունք
46	6	հօրեղբօրցդ	հայ եղբօրցդ
54	6	էլ	էչ
63	3	խնդրեմ	խնդրում
64	2	անզնահատիլի	անթառամիլի
80	26	երախայքդ	երախայքս

7657

2013

